

KENTBİLİM EĞİTİMİNDE EDEBİ METİNLERİ KULLANMAK*

© Azize Serap TUNÇER^a

Öz

Edebiyatın “kenti” anlatması doğal, hatta kaçınılmazdır. Modern insanın yaşam alanı olan kentler, edebi anlatıların sadece arka fonu değil, kimi zaman ana anlatıdır. Özellikle roman türünün sanayileşme ve kentleşmeyle paralel ortaya çıkışı dikkate alındığında, kentleşme ile toplumsal değişim süreçlerinin yakın bağının romanlardaki izini sürmek ilginç sonuçlar sunmaktadır. Savaşlardan devrimlere, hizmet ve siyaset ilişkilerine; günümüz toplumunda, kentler tüm büyük eylemliliklerin ortaya çıktığı mekanlardır. Üstelik edebiyat sadece estetik anlayışı değil, aynı zamanda gerçekçi ve eleştirel unsurları da içermekte; hemen tüm yazılı materyallerden de daha kalıcı olmakta ve daha çok kişiye ulaşmaktadır. Bu bağlamda kentlerin kimliğinin şekillenmesinde sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerin edebi metinlerdeki yansımaları değerlendirilebilir. Karşılaştırmalı bilim ve sanat tekniklerinin kullanıldığı metodların öğrenciler üzerindeki etkilerin değerlendirilmesine ilişkin bazı gözlemlerde, öğrencilerin bilgiyi düzenleme, olguyu düşünceden ayırma, ilgisiz bilgi arasından ilgili bilgiyi bulma ve kendinden önceki kuşakları daha iyi anlama ve takdir etme becerilerini geliştirirken, değişim ve sürekliliği algılama becerilerini çok az düzeyde geliştirdikleri belirlenmiştir. Bu bulgular da göz önüne alındığında, ilgili bazı edebi metinlerin sunumu yöntemiyle islenen derslerde, öğrenci ilgi ve başarısının artacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Yönetimi, Kent, Kentsel siyaset, Toplumsal değişim, Edebiyat.

---

* Bu makale, 21-23 Şubat 2019 tarihleri arasında Nuh Naci Yazgan Üniversitesi’nde düzenlenen 16. Kamu Yönetimi Forumu’nda (KAYFOR 16) sunulan ve özet metin olarak yayımlanan bildirinin genişletilmiş halidir.

^a Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, serap@seraptuncer.com

Giriş

Günümüz modern yaşamının temel mekanı olan kentler, bu mekanda varolan insanı anlatan sanatın da doğal olarak ana fonu olmaktadır. Kentli toplumda sanat, kent yaşamını, kentsel siyasaları, kentlinin varoluş koşullarını ve nihayet doğrudan kenti de ele almaktadır.

Kent ve sanat arasındaki ilişkinin kökeninde, kentin bizatihi kendisinin bir “yaratım” olması, daha açıkçası, “insani yaratım” olması yatmaktadır. Bookchin bu yaratım gücünü, “İnsanların ilk doğayı değiştirmeyi, yüksek bir kollektif örgütlenme ve amaçlılıkla gerçekleştirme kapasitelerine ve ilk doğanın evrimi ve yaşam biçimlerini derinden etkileyen ikinci bir doğa üretme potansiyeline sahip olmalarına” bağlar (Bookchin, 1994: 41).

“XIX.yy.ın ikinci yarısından sonra başat toplumsal düzen, sanayileşmiş kent toplumu olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Bu dönüşüm, aynı zamanda insanoğlunun düşünce dünyasının da köklü ve kapsamlı bir biçimde değişimi anlamına gelmektedir” (Şaylan, 1998:1). Dolayısıyla kentsel gelişimlerden söz etmek yalnızca fiziksel ve mimari değişimi ve bu değişimi olanaklı kılan mühendislik alanlarını değil, aynı zamanda –ve belki de daha önemli olmak üzere- toplumsal değişimi de izlemektir.

A. Sanat ve Kent İlişkisi

1. Kent

Sanayileşmiş kentsel toplumun, ortaçağın baskıcı otoritelerinden kurtulmuş zihni ve kentte kurduğu özgür yönetim ortamı, uygarlığın belki de en önemli adımı olmuştur. Kılıçbay, kentin bu açıdan taşıdığı önemi daha keskin bir yorumla vurgular: “Uygarlık kentsel bir oluşumdur ve bu yüzden kültür ancak kentlerde yaratılır. Kır kültür yaratmaz, şehirlerin kültürünü taklit eder, sonra da bunu gelenek haline çevirip korur” (1996: 44). Kültür ve uygarlık ilişkisi (Drucker, 2010: VII) ayrılmaz bir bağlantı oluşturur. “Uluslar ve kültürler uygarlık ailesine bütün dünyaya benimsettikleri değerlerle katılırlar ve ortak insan değerine sahip çıkarak da ilkelikten kurtulurlar” (Kuban, 1998: 11). Horkheimer buna bir katman daha ekler ve “uygarlığa duyulan bireyci tepkinin bile kentli bir tavır” olduğuna vurgu yapar (1986: 167-168).

Kentlerin büyüyerek metropol ölçek kazanması ile kent ve sanatçı arasındaki ilişkinin daha da yakın bir bağlamsallığa taşındığını belirten Batur'a göre, bu ilişkiyi "sanatçıyı kente kilitlemek" olarak tanımlamak mümkündür. "Asri Zamanlar'ın şairi, yazarı, sanatçısı, içinde yaşadığı şehrin büyümesine kilitlenmiştir. Klasik kentlerin, hatta antik kentlerin de efsun dokularıyla onları etkilemiş olduğu söylenebilir şüphesiz; gelgelelim, asıl mıknatıslı ilişki, Sanayi Devrimi'nin yarattığı metropolis ve megalapolis'le gerçekleşmiştir. Yepyeni bir topografik düzenlemeyle gövdesi gelişen, içinde sıkıştığı kalıpları çatlatan modern çağ kenti, ...çekici bir izlek oluşturmaktadır" dır (1993: 31).

Kaldı ki edebiyatın kullandığı dilin de bir kentin sokakları eğretilmesiyle anlatılabileceđi¹; hatta edebiyatçılar için bedeninin de bir kent olarak tasavvur edilebileceđi² dikkate alınmalıdır.

2. Sanat

"Sanatçı" gözlüğü, kenti değerlendirirken, onu bazen süsler bazen de içinde yaşadığımız ama yeterince düşünmediğimiz boyutlarının farkına varmamızı sağlar. Sanat nedir diye baktığımızda, sanatın, "aslı/özü biçimlendirme" çabası olduğunu görürüz. Tanpınar'a göre, "bir aslın, elmasa, iyi parıltılı çeliğe, mor, pembe, eflatun kıvılcımlara, göz vasıtasıyla insanı iğneleyen uyuşturan parıltılara değişmesi yok mu? İşte sanatın asıl sırrı budur, çok basit, adeta mihaniki bir şekilde elde edilen bir rüyadır" (2011: 181) Ayverdi de bu "asıl/öz" ile "elmas"a döndürme betimlemesini kullanarak: "şekil ve sanat, manayı ziynetleyen bir kaptır; ...şekil, manayı bulmak için bir kapıdır" (2014: 43) sözleriyle açığa vurduğu üzere; asıl iş özdedir. Ama sanatla eklediğimiz katmanla, öz yeniden anlam kazanır. Üstelik sanatla gelen bu kişilik zenginleşmesi sürecinin bir sonu yoktur, "sanat da aşk gibidir, kandırmaz susatır" (Tanpınar, 2011: 207).

¹ "Dilimiz antik bir kent olarak görülebilir: küçük sokaklardan oluşan bir labirent... çok sayıda yeni kasabalarla çevrelenmiş..." diye yazdığında, bir kez daha Mauthner'den ödünç aldığı bir eğretileme kullanmıştı" (Sluga, 2002: 22)

² Şafak, yılan tarafından sokulan kahramanının vücudunda zehrin dolaşmasını şöyle anlatır: "sokaklar daracık, ince ve uzundu; kıvrılıp dolanıyorlardı şehrin bağrında. Bir kenarından kirli yağmur suları yerine, kan akıyordu. Sokaklar damardandı. Ve bu şehirde çıkmaz sokak yoktu. Bu muammaengiz şehrin kendisi bir çıkmaz şehir iken, bir de çıkmaz sokaklara lüzum yoktu. Yavaşladı. Zehir etkisini göstermeye başlamıştı. Başı dönüyor, dili şişiyordu. Her biri birer dükkan olan iç organların yanından geçti... Az ötede harıl harıl çalışan karaciğer, alicenap bir meyhaneydi. Buradan dışarıya dökülen damacaneler dolusu gül renkli şarap, sokakların kenarından akan kana karışıp, kırmızıyı bulandırıyordu" (2006: 211).

Sanatın insan yaşamı için anlam ve işlevine göz atıldığında, öncelikle algı ve tutum değişimi yaratmak, böylece daha keskin ve yetkin bir duruş edinmek şeklindeki bir kazanımdan söz edilebilir. “1920’lerin ilk yıllarında Viktor Shklovskij sanatın işlevinin, betimlenen nesneyi “yabancılaştırmak” olduğu düşüncesini geliştirmişti. Deniz kıyısında yaşayan insanlar dalgaların mırıltısına öylesine alışır ki, onu işitmezler bile... Bu bakımdan sanatçının amacı, betimlenen “yeni bir algılama düzlemine” aktarmaktır.” (Chomsky, 2002: 44)

Bu işlev, “her sanat biçimi gibi yaşamsal görevlerimizin yerine getirilmesini katlanılır kılma misyonu” nedeniyle aynı zamanda “pratik” bir işlevi (Barbery, 2011: 213) mi tarif eder; yoksa Villa-Matas’ın Pavese’den aktardığı görüş olan, edebiyatın “pratik yöntemler, varılacak sonuçlar değil, yalnızca tutumlar” öğretebileceği” (2017: 181) gerçeği mi kabul edilmelidir? İşin özüne bakıldığında her iki düşünürün benzer bir bakış açısına sahip oldukları, tutumların her durumda yöntemleri şekillendireceği açıktır.

B. Kamusal Alan Olarak Sanatsal Etkinlik Mekanları

Edebiyat da dahil olmak üzere, tüm sanat dalları, belli mekanlarda sergilenir, sanatın türüne göre tek yanlı bir gösterim bile olsa, etkinlik izleyicilerle buluşulan bir kamusal mekanda gerçekleşir. Dolayısıyla bu mekanlardaki değişim dönüşüm süreçlerini izlemek, hem sanat-kent ilişkisinin en somut alanını gözlemlemek hem de günümüzde artarak gündeme yerleşen kamusal alan tartışmasına katkı sunmak olanağı sağlar.

Öncelikle kendisi bir büyük insani tasarım olan kentin “üretmiş mekanları”nın, aynı zamanda “üretmiş kamusal alanlar” oldukları vurgulanmalıdır³. Yunan kentinin agorasından sarayların salonlarına, 12. yy.da tüccarların ticaret yolları üzerinde kurdukları pazarlardan (Pirene, 1982:149), yol kavşaklarında, nehir ağızlarında ya da toprak eğiminin elverişli olduğu yerlerde oluşan şehirlerde canlanan yaşam ortamlarına ve meydanlara kadar (Huberman, 1982: 23-48) gelişen bu alanlar özgür bir kamunun yaşadığı mekanlar oldular. Sanatın bu süreçteki rolü de ortaçağ sanatının dinsel temalarının aşılıp başlanması şeklinde gelişim gösterdi. Böylece “kent havası

³ “Kamusal alan özel alanla var olan bir coğrafya” olduğu gibi “kamusallık toplumdaki çok geniş bir dengenin bir parçasıdır. Ayrıca politik davranışlar, haklar kavramı, ailenin düzenlenmesi ve devletin sınırları gibi daha geniş bir bütünün bir parçası olarak taşıdığı anlamlar vardır” (Sennet, 1996: 119)

özgür kılar" felsefesi ile paralel olarak, "temsilci kamusal alanla ilk kez bağlantısını gördüğümüz feodal otoritelerin (kilise, prensler ve soyluluk) uzun bir kutuplaşma dönemi sırasında parçalanması" sonucu yepyeni bir "burjuva kamusallığı" ortaya çıktı (Habermas, 1995: 63).

Tiyatrolar, müzeler ve konserlerde şekillenen bu kamunun, sanat eleştirilenliği mesleğinin ortaya çıkışı ve önce el yazısı sonra basılı yazı şeklinde çıkan süreli yayınların dolaşıma girmesi ile düşünsel kapasitesini sanata yönlendirmesi de gerçekleşmiş oluyordu. Özel alanın temel taşlarından olan evin mimari stilindeki değişim (aile üyelerine ayrı odalar ayrılması ve evin salonunun biraraya gelişler için tasarlanması) ise kamusalığın temel dönüşümlerinden bir diğer boyutu açığa çıkartmakta idi (Kejanlıoğlu, 1995 :42).

Bir başka "kentsel" ve "kamusal" mekan ise fuarlar oldu. Benjamin'in "adına mal denen fetişin hac yerleri" olarak yaftaladığı dünya fuarları ve pasajların ortaya çıkışı (Benjamin, 1995: 83-85), büyük kentlerin ve lüksün, otel ve mağazaların katkısı ile kamusal alanın siyasal içeriğinin sönmeye başladığı ve ticari bir düzlemde yeni bir kamusallığı yarattı (Sombart, 1998: 146-149). Bu süreçte sanatın, dini ve siyasal yetkenin dışına taşarak bu büyüyen sivil ticari güce yöneldiği görüldü⁴.

Ancak günümüzde buralarda yaşanan dönüşümle, Sennet'in öngördüğü "kamusal alanın sönüşü" sürecinin gösterge mekanları olan bu yerlerin "kamusal" içeriklerinin boşaldığı ve popüler kültürün baskısı altında özel alan lehine anlam kaybı yaşadıkları görülmektedir (Sennet, 1996). Kentli toplumunun giderek daha bireyci, daha yalnız ve toplumsal sorunlara daha ilgisiz olma sorunsalı, bu kamusal alan-özel alan ilişkisinde açığa çıkmaktadır.

Edebiyata değer veren toplumların kentsel mekanları, orada yaşayan edebiyatçıların isimleri ile örülüdür. Birçok kent yarattığı düşünür ve edebiyatçının adı ile anılır. Sanatçıların ilk çıkış ortamlarından olan Atina'nın, sanat tarihine emanet ettiği pek çok ünlüsü bulunmaktadır. Messadie, Sokrates'i anlattığı eserinde bu isimleri peşpeşe sıralar (2001: 347).

Kentlerin edebi yaratıcılığa katkısını, "Marcel Duchamp'ın, uzun bir süre Atlantik'in öbür tarafında, Amerika Birleşik Devletleri'nde kaldıktan sonra, günün birinde sanatsal yaratıcılık bakımından her şeyi bilen birinin sağgörüsüyle, ...birbirine benzer eserler yaratmaktan vazgeçip Paris'e dönmesi" örneğiyle ele alan Vila-Matas, edebi kentler listesine Nantes'ı da ekler

⁴ Daha geniş açıklama için bkz. (Tunçer, 2002: 41-72)

ve “bu güzel taşra şehri, dört bir yanından rüzgâr esen nehir şehri, açık ama aynı zamanda kapalı bu edebi şehir” diye anar (2017: 29, 36)

Bütün bu örnekler, sanatın kamusal alandaki varlığının kentsel mekanlarda açığa çıktığını; bazen bir şehrin tümünü betimleyebildiğini, bazense sokaklarında meydanlarında sanatçıların adlarını gelecek yüzyıllara taşıyarak şehir kamusuna dair hakimiyetini kalıcılaştırdığını göstermektedir.

C. Sanatçı-Kent ve Kentli-Sanat İlişkisi

Yukarıda detaylı şekilde örneklendiği üzere, kentin doğuşu ve tüm gelişim süreci bir kültürel oluşumdur ve sanat ve kent ilişkisinde sanatçı-kent ilişkisi kadar kentli-sanat ilişkisi de önemlidir. Her kent doğası, tarihi, kültürel özellikleri bakımından içinde yaşayan sakinlerini etkiler; sanatçılarsa duyargaları daha açık ve hassas kişiler olarak bu etkiden daha fazla pay alırlar. Bu açıdan bir kentin sanata yapabileceği katkıyı en güzel ifade eden cümle, Batur tarafından aktarılan, Karl Kraus’un, “Bütün şehirlerin caddelerine asfalt dökülür, Viyana’nınkilere kültür” sözleridir (1993: 185, 186).

1. Sanatçı-Kent İlişkisi (Kentin Olanakları)

Kent sanatçı için bir malzemedir ama kent ortamı sanatçılar için neler sunabilir? Kentin sanatçı için bir yaratı malzemesi olduğu kabul edildiğinde, kent ortamının sanatçılar için neler sunabileceği sorusu sorulabilir. Bu sorunun yanıtı arandığında ilk uğrak olarak kentin sunduğu güvenli ve yaratılmış ortam ve sanat için gereksinim duyulan “estetik mekan” oluşturması akla gelir. “Kentin fizik mekanı aynı zamanda estetik mekan oluşturmanın alanıdır: ilgi, merak, zevk ve haz uyandırma kapasitesinin eşitsiz dağılımı... Yalnızca iyi yönetilen ve polis denetimi altında olan mekanda kentin estetik zevki çıkarılabilir. Yalnızca orada seyirciler -sözcüğün estetik anlamıyla- “kontrolü ellerinde bulundurabilirler”... Kentte (polis denetimi altındaki bir kentte, toplumsal mekan oluşturma işinin gereğince yapıldığı bir kentte) gezinmenin keyfi oyun oynamanın keyfidir” der Bauman (1998: 205-206).

Bir diğer önemli unsur ise “kentini sevmek”tir ve bu yalnızca bir duygu değil aynı zamanda öğrenilmiş bir davranış şeklidir. Pamuk, “1867’de İsviçre’deyken Dostoyevski’nin Cenevrelilerin şehirlerini çok sevmelerini hiç anlayamadığını söylediğini aktarır: “En basit şeylere, hatta sokaktaki direklere bile çok güzel ve şahane şeylermiş gibi bakıyorlar” diye öfkelenir Batı’ya öfkeli milliyetçi Dostoyevski yazdığı bir mektupta. Cenevreliler basit bir adres tarifi yaparken bile “O şahane ve çok zarif bronz çeşmeyi geçtikten sonra” diyerek

içinde yaşadıkları tarihsel çevreyle gururlanırlar; oysa benzeri durumda "Şu kör çeşmeden dön, yangın yeri boyunca sokaktan yürü," derdi bir İstanbullu, ayrıca bu yabancıların bu yoksul sokaklarda göreceği şeylerden de huzursuz olarak" (Pamuk, 2013: 102).

Kentin sanat yaratımı için sunduğu güvenli ortamında çıkarılan estetik zevk sanat perspektifini zenginleştirirken, öğrenilmiş bir sevgi de bu hazzı artırarak sanatsal ürünü süsler ve çoğaltır.

2. Kentli-Sanat İlişkisi

Kentlinin sanatla ilişkisinde kurucu unsurlardan biri kentin yalnızlaştırıcı etkisi ile kentlinin sanata sarılması iken; diğer unsur da kentin zaman alıcı/çalıcı özelliği nedeniyle, kentlinin daralan deneyim alanını sanatla telafi etmeye çalışmasıdır.

Kentle sanat ilişkisinin bir önemli boyutu ise daha çok gözlemlenen "yalnızlık" duygusudur. Kentin kalabalığı, "kalabalıkta yalnızlığı" daha da belirgin hale getirir ve sanat, bu yalnızlığa hem katlanmanın hem de yalnızlığı istenir bir durum kılmanın anahtarı olur. Alatlının roman kahramanı, "sanatın insanlığın tek çaresi olduğuna inanır... sanat insanların kendileriyle baş başa kalmalarının, kendilerine katlanmalarının tek yoludur der. Yalnızlığın çok zor bir şey olduğu kanısındadır. Ama sanatın esası yalnızlık olduğu için insanın en güvenilir refakatçisidir. İnsanı, yalnızlığa ancak sanat ikna edebilir. İknanın da ötesinde yalnızlığı istenir bir konum kılar, hatta ihtiyaç haline getirir... insanın birlikte olmak istediğinin sadece kendisi olduğu aşamaya gelebilmesi; kendisini bulmak, sadece kendisiyle olmak istemesi, ileri yaşlarda çok daha önem kazanır." (2003: 161) Ayrıca, toplumu gözlemleyebilmek de sanatçının yalnızlığını gerektirir: "sanatçının toplumsal işlevi toplumun dışında kalmak, yani yaşama anahtar deliğinden bakmaktır." (Özkök, 1987: 124)

Kentlinin sanata yatkınlığının bir diğer yönü ise yaşamındaki zaman kısıtları nedeniyle öz deneyim alanı daraldığından, yaşamak istediklerini sanattan toplamaya çalışmasıdır. Kentli, "gerçekten yaşamak istediği şeyleri, kitaplarda, gazete başlıklarında okuyup, sinemada ve televizyonda görerek, ikinci elden yaşar" (Kirschner, 2000: 159) Vila-Matas bunu "dünyayı yabancı bir bellekte anımsamanın ikiz yaratmanın başka bir yolu" (2017: 12) olarak da işlevlendirir. Her ne kadar bu deneyimleme türü, bilginin entelektüel ve duygusal olarak edinilmesi arasındaki farkı (Yalom, 2001: 237) kapatmasa da; bir gereksinimi kısmen de olsa gidermeye yaramaktadır.

D. Sanat-Bilim-Siyaset İlişkisi

Sanatın kentlinin toplumsal yaşamına, kamusal ortamına, kent in doğrudan fiziksel dokusuna olan etkilerine yapılan yukarıdaki vurgular çerçevesinde değinilmesi gereken bir diğer husus, sanat ve bilim ilişkisidir. Ancak sanat ve bilim ilişkisini çözümlenmenin bir diğer boyutu da aynı anda sanat ve siyaset ilişkisine de bakmaktır. Söz konusu çift boyutlu ilişkiellik, bilimsel bilginin de siyasi eylemliliğin de sanat perspektifinden beslendiğinde kazanacağı anlam yoğunlaşmasını besler.

Değinilmesi gereken bir diğer husus sanat ve bilim ilişkisidir.

1. Sanat ve Bilim

Kent ve çevre sorunları bilim alanı ile sanat alanları arasındaki ilişkiyi çözümlenmeye çalışma uğraşısının önemli bir engeli, sanat ile bilim arasındaki farkı öne sürerek bilimsel bir alanı sanatla anlamaya çalışmanın mümkün olmadığını ileri süren sabit fikirle çatışmaktır. “Sanatı akıl dışılığın koruma alanı sayıp etrafına çit çeken, bilgiyi örgütlü bilimle bir tutan ve bu ikisi arasındaki karşıtlığa sığmayan her şeyi de karşıtlık sayıp dışlayan zihniyetin” (Birkan, 2009: 18) varlığına karşın bu çabanın anlamlı olduğu düşünülmektedir.

Proust bilimsel bilgi ve sanatın bir bütünü iki yarısı olduğunu; sanatın ortaya çıkması için bilginin üzerine kendi benliğimizdeki izlenimi eklememiz gerektiği düşüncesini şöyle aktarır: “Bilgin için deney neyse, yazar için de izlenim odur; aradaki tek fark, bilimde zihinsel çalışmanın önce, yazarlıkta ise sonra gelmesidir... Sanatın en tarafsız seyircileri olduğumuz anlarda bile, her izlenimin ikili bir yapısı bulunduğu için ve yarısı nesnenin içine gömülüyken, sadece bizim bilebileceğimiz diğer yarısı da, izlenimin benliğimizdeki uzantısı olduğu için, aslında sadece ona sarılmamız gerekirken, ikinci yarayı derhal gözardı eder, dışımızda olduğundan derinine inilmesi imkansız, dolayısıyla bize zahmet vermeyecek birinci yarıya yoğunlaşırız; ...bilgilenme adı verilen kaçışa başvurarak- sonunda onları en bilgili müzik veya arkeoloji meraklısı kadar iyi ve aynı şekilde tanırız. Bu yüzden de, nice sanat meraklısı, bu noktada kalır, kendi izlenimlerinden hiçbir şey çıkarmaz ve sanat bekarları gibi hiçbir işe yaramadan, tatminsizlik içinde yaşlanır! Üretkenlikle veya çalışmayla tedavi edilebilecek bahanelere ve tembellelere has kederle yaşarlar” (2001b: 188, 199)

Proust’un, “bilginin üzerine kendi benliğimizdeki izlenimi eklememizle sanatın ortaya çıktığı” şeklindeki ifadesiyle konuya getirdiği açılım, sanatın bilimsel bilgiyi zenginleştirdiğini göstermekte, akademisyenliğin

disiplinlerarası yaklaşımlarla zenginleşen bir bağlam oluşturmaya olanak tanıyan yapısı ve kurgusal perspektifi de bu açılıma uygun zemin sunmaktadır.

Bilimsel bilginin üretimi ve dağıtımını sürecini yönlendiren bir meslek olarak akademisyenlik, kuşkusuz sadece bilime değil, sanata da açıktır. Fiske Popüler Kültürü Anlamak'ın teşekkür kısmında şöyle diyordu: "Akademisyen olmanın avantajlarından biri de kuramların yalnızca uçmanın verdiği bir sersemlik hissini eşliğinde uzaklara seyahat etmeleridir." (2014: 32) Edebiyatın en yaygın türü olan romanların ve özyaşam öykülerinin estetik dili de sözkonusu sersemlemeye katkı sunsa da sorunları kendi bağlamları dışından gözlemek şansını da vermektedir.

Özetle, bir sanat dalı olarak edebiyatın, kentbilimle ilişkisini kurmaya çalışmak aslında çok da zorlama bir çaba değildir; bilim de sanat gibi hayal gücünden beslenir. Popper'ın ifadesiyle "bilimin büyük ustası, büyük kuramcıdır; o da tıpkı diğer sanatçılar gibi hayal gücü, sezgisi ve biçim duygusuyla kendisini yönlendirir". (2001: 251) Günümüzün "temel epistemolojik meseleler üzerinde düşünme" alışkanlığının yitimine karşı Wallerstein, "ya felsefeden ya da bilimden korkmaktan vazgeçmek zorundayız, çünkü nihayetinde ikisi de aynı şeydir. Başarılı olmamızın tek koşulu ya ikisini birden yapmak, ya da ikisinin tek bir girişim olduğunu kabul etmektir" (2005: 68), diyerek öğrencileri bu konuya yöneltmemiz gereğine vurgu yapmaktadır.

2. Sanat ve Siyaset

Peki önemli bir yönetim birimi olan kente dair oluşturulan siyaset ile sanatçının siyaseti değerlendirmesi nasıl buluşacaktır? Siyaset ile sanat ve estetik anlayışın uyumsuzluğunu ileri sürmek elbette mümkündür. Barthes'ın vurguladığı gibi: "estetik, biçimlerin nedenler ve amaçlardan sıyrılıp belirginleştiğini ve yeterli bir değerler dizgesi oluşturduğunu görme sanatı olduğuna göre siyasete bundan daha aykırı ne olabilir ki?" (1998: 195) diye sormak mantıklıdır. Hatta bu görüşü daha da ileri götürerek, kültür adamı ile siyaset adamının aynı benlikte yaşayamacağı ileri sürülebilir. Bir diğer önemli karmaşık kavram olan "kültür" sözkonusu olduğunda, Nietzsche açısından sonuç nettir: "kimse kendini kandırmasın, devlet ile kültür birbirlerine karşıttır... biri diğerini yiyerek yaşar" (2012: 57).

Camus ise sanat ve siyaset tercihini "dengede" tutmanın mümkün olduğunu iddia etmekte ve şöyle demektedir: "Ne insanlık değerleri için sanat değerlerini budalaca hiçe sayarım, ne de sanat değerleri için insanlık değerlerini.

Bence bu değerler birbirinden hiç ayrılmaz ve bir sanatçının büyüklüğünü bu iki değeri dengede tutmasıyla ölçerim. Bugün, olayların baskısı altında bu iki değer arasında gergin bir durumda yaşamak zorunda kalıyoruz. Onun için nice sanatçılar bu gerginliğe katlanamayarak ya fildişi kuleye sığınıyorlar ya da toplum dinciliğine. Ben her iki türüsünü de kaçamak sayıyorum. İnsan acılarına ve güzelliğe aynı zamanda hizmet etmeliyiz. Bunun gerektirdiği sabır, güç ve sessiz, gösterişsiz başarı beklediğimiz yeniden-doğuşun dayanacağı değerlerdir” (1998: 72)

İnsanlık değerleri siyaset alanının önemli belirleyicileridir ve bu değerler üzerinden sanat belli açılardan kısıtlanmaya çalışılır. Camus’ün burada yaptığı tartışma, doğrudan değerler söylemleri üzerinden sanatçının toplum dışına itilmesinin (apolitikleştirilmesinin) ya da kendini tamamen toplumsu söyleme mahkum etmeye zorlanmasının (politikleştirilmesinin) eleştirilmesidir.

Öte yandan sanatçıların, yöneticilerin kendi tekellerine almak istediği işlerdeki rakipleri olmalarına karşın, aralarında “kardeşçe bir rekabet” olduğu da söylenebilir. “Yönetimin ruhunun, sanatların doğal yaşam alanı olan olumsuzlukla savaş halinde olduğunu; statükoya hayali alternatifler tasarlamakla meşgul olan sanatçılarınsa ister istemez –insan davranışları ve bu davranışlara dair olasılıkların güdümlenmesi konusunda kurduğu denetimin son kertede geleceğin kontrol edilmesi demek olan- yöneticilerle yarış halinde olacağını” vurgulayan Bauman, neden “kardeşçe” olduğunu şöyle açıklar: “Her ikisi de statükonun devamı, yönlendirilmesi ve kendi iddialarını savunması yeteneği bakımından eleştireldir. Onlar dünyanın devamlı surette yapılan müdahalenin nesnesi mi olması gerektiği konusunda çekişmezler; tartıştıkları, müdahalenin ne yönde yapılması gerektiğine ilişkindir.” (2010: 167-169) Kuşkusuz Bauman’ın bu açıklaması, aralarındaki bakış farkının önemini azaltmaz. Aksine “müdahalenin ne yönde yapılması gerektiği” sorunu, yönetim anlayışının tüm boyutları düşünüldüğünde çok geniş bir karar alanına karşılık gelir.

Her ne kadar “kentlerin özgürlüğü” ile kentli “bireylerin özgürlüğü ve siyasal yaşama katılması arasında sürekli bir gerilimin yaşanmış olduğu” (Ağaoğulları ve Köker, 1991: 162) kabul edilse de; sanat da dahil olmak üzere, entelektüel faaliyetlerin temel mekanı kenttir. Nitekim Simmel’in “metropolün özünde akılcı karakterdeki zihinsel hayatının daha ziyade duygulara ve duygusal ilişkilere dayanan küçük kasabanın zihinsel hayatı karşısında kavranabilir hale geldiği” (Mestrovic, 2000: 129-130) görüşü temel önemdedir.

Simmel'e göre, "Kasabadaki ilişkiler ruhun daha bilinçsiz katmanlarına kök salmışlardır ve en rahat, kesintisiz alışkanlıkların düzenli ritmi içinde serpilirler. Halbuki zekanın, duşunselliğin yeri ruhun saydam, bilinçli üst katmanlarıdır; i güçlerimiz arasında uyarlanma yeteneği en yüksek olan da zekadır... Öznel hayatı metropol hayatının ezici gücüne karşı koruduğu düşünülen düşünsellik (intellectuality) birçok yönde dallanıp budaklanarak ayrı ayrı sayısız fenomenle bütünleşir." (2009: 318-319) Nitekim "kent aydını" sıfatı bu durumu aımlar. Kentin sunduğu kültür ikliminin ürünü olan bu kişiler en üniversal düzlemden yerel düzleme, sorunlara bilginin mesafesiyle bakabilen kişilerdir. O nedenle de örneğin, "kent aydını" sıfatını hak etmek "ağır" bir yükü üstlenmek demektir. Alatlđ, Rus "kent aydınları" için, "havadan sudan konuşmayı bilmezler, muhabbet ağır yük demektir." saptamasını yapar. (2004: 325) Muhabbetlere yansđđı kadar entelektüellerin kültür ürünlerine de yansayan bu çaba, bazen somut siyasi sonuçlar üretir.

Ama örneğin "Montaigne" gibi bir kültür adamının "iki dönem boyunca Bordeaux'nun belediye başkanlığını yapmış, at sırtında Avrupa'yı baştan başa dolaşmış" (Botton, 2011: 262) olduğunu ogrenmek sanat-politika ilişkisinin somut sınıandığı fırsatlar olarak açığa çıkarlar. Hatta kente bir sanat eseri olarak bakan yöneticiler de olmuştur elbette. Ortaylı, İstanbul'u yönetecek belediye başkanı için işte bu tür bir bakış açısı talep etmektedir. Ona göre, bu kişi, "güzellikten anlayan değil, ona adeta tapınan" ve "bu muhteşem şehrin vereceği hazza tırmanmaya çalışan biri olmalıdır... bu keyfiyeti havsalası almayan ...adamlara bu şehir rey vermemelidir." (2006: 133-134)

E. Neden roman?

Özellikle roman turunun sanayileşme ve kentleşmeyle paralel ortaya çıkışı dikkate alındığında, kentleşme ile toplumsal değişim süreçlerinin yakın bağının romanlardaki izini sürmek, ilginç sonuçlar sunmaktadır. Savaşlardan devrimlere, yerel hizmet ve siyaset ilişkilerine; gunumuz toplumu için kentler, tüm büyük eylemliliklerin ortaya çıktığı mekanlardır. Üstelik edebiyat sadece estetik anlayışı değil, aynı zamanda gerçekçi ve eleştirel unsurları da içermekte; hemen tüm yazılı materyallerden de daha kalıcı olmakta ve daha çok kişiye ulaşmaktadır. Bu bolumde tarama yöntemiyle Dünya edebiyatında kent ve kentli üzerine yazılan metinler değerlendirilecektir.

Çalışmanın edebiyatın ağırlıklı olarak roman turu üzerine kurulmasının gerekçesini, roman ve kentleşme arasındaki ilişkide bulmak mümkündür. "Ortaçağın sanatını neredeyse tamamen ilahiyat dayatmış" (Alatlđ, 2010: 209);

“bilgi gibi sanat da buyruk altında ve belirli ahlaki zorunluluklara uyarak, kısıtlı bir alanda devinmiş... ahlaki/siyasi alanın temel araçlarından biri olarak algılanmıştır. Bunun nedeni ise sanatın, çerçevesi çizilmiş normlarla yürüyen toplumsal bilginin bir formu olarak değerlendiriliyor olmasıdır” (Mutlu, 2003: 134). Ama Ortaçağ sonrası sanatında, insani yaratı öne çıkmıştır. Bu yaratının en önemli ürünü olan roman’ın, “toplumun şehirleşme aşamasına ulaşması ve sanayileşmeye geçmesiyle belirip güçlenen bir edebiyat türü” (İlhan, 2002: 233) olarak ortaya çıkmış olması; kentsel tarihi korumanın bir boyutunun da o kentte yaşayan edebiyatçıların adlarının cadde ve sokaklara verilmesi yaklaşımında bulunduğu (Hobsbawm, 1996: 16) vurgulanması da önemlidir.

Stendhal, sanatçının olguları yeni bir algı düzlemine taşıma işlevini roman özelinde şöyle somutlar: “Roman, büyük bir yolun üstünde gezdirilen bir aynadır. Kah göklerin maviliğini yansıtır, kah yolun çukurlarında bulunan çamuru.” (1968: 393)

Neden roman sorusunun farklı bir açıdan diğer bir yanıtı da yine kentsel yalnızlıkta bulunmaktadır. Benjamin’e göre, “romanı diğer bütün düzyazı türlerinden, masal, efsane ve hatta novelladan ayıran, sözlü edebiyattan gelmiyor ve ona dönmüyor olmasıdır. Bu onu en çok da hikaye anlatıcılığından ayırır. Anlatıcı hikayesini deneyimden çekip alır, kendi deneyiminden ya da ona aktarılanlardan ve o da bunu kendisini dinleyenlerin deneyimi haline getirir. Romancı ise kendisini tecrit etmiştir. Romanın doğduğu oda, en temel kaygılarından misal verip kendini ifade edemeyen, kimsenin akıl vermediği ve kimseye akıl veremeyen, tek başına kalmış bireydir.” (2001: 81)

Ancak modern çağın sona erdiği ve postmodern bir çağın başladığı ileri sürülen günümüzde, genel olarak kitabın ve özeldede romanın değişim geçirmesi doğal görünmektedir. Lukacs, “modern çağın 1500lerde başlamış olan başlıca unsurları sonlarına gelmişler, ya da çok yaklaşmışlardır” dedikten sonra bu dönemin temel taşlarını oluşturan, “Liberalizm, hümanizma, burjuva kültürü, kent ve kent uygarlığının üstünlüğü” unsurları arasında “kitap çağı”nı da saymakta ve bu ideallerin çoğunun zayıfladığını; bazılarının tümüyle yok olduklarını” belirtmektedir (1994: 345) Postmodernizmi, “Modern Çağın Sonu” (Lukacs, 1994), “Yeni Ortaçağ” (Minc, 2003) veya “sadece mimaride değil, sanatlarda, filmde, edebiyatta ve geçtiğimiz yılların kitle kültüründe de bulunan tarihsel eklektizm” ve “moderniteye ve sanatın aralıksız modernleşmesine beslenen sorgulanmamış inanca karşı sahici ve meşru bir hoşnutsuzluğun ifadesi” olarak tanımlamak mümkündür (Huysen, 2000: 210).

Ancak tam da bu süreçte görsellik, sözel mesajların önüne geçmekte ve doğal olarak edebiyat da bu süreçten payını almaktadır. Hatta günümüzde kitap reklamları, edebiyatla ilgilenenlerin görmezlikten gelemeyeceği bir işlev kazanmış durumdadır. Habermas'a göre, "bugün yaygın biçimde okur adreslerine postalanan ilan dergileri, kitap tirajlarını yükseltmek olarak duyurdukları hedeflerine inat, artık harfin gücüne güvenmeyen bir kültürün ürünleridir" (1997: 283-286)

Yine de bütün bu gerçeklere karşın, günümüz hız ve görsellik çağında hala romana ilgi duymanın değerini Gardels, Boorstin'e atıfla "kitabı onaylamak, aciliyet yarışı karşısında uygarlığın dayanma gücünü onaylamaktır." sözleriyle kutlamaktadır (1999: 9). Kentin sağladığı olanaklar arasında kent kütüphanelerini de göz ardı etmemek; hatta bu olanağa teknolojinin çağdaş bir desteği olan "400 kitap saklayabilen bellek sürücülerinin" günümüz roman okurları için bir şans olduğu vurgusunu da eklemek mümkün gibi gözükmemekte ise de elektronik endüstrisinde sıradan tüketicilerin hiçbir zaman kullanmayacakları kadar yüksek kapasiteli donanımlara duydukları ilginin "güç tutkusu" ile açıklanması gerektiği; bu durumun aslında "20-30 müzik parçası dinleyen insanların 10.000 parça kapasiteli i-pod almaları" (Sennett, 2009: 107) ile benzer olduğu da düşünülmelidir.

Sanatın kentle, kentliyle, bilimle ve siyasetle olan bu ayrılmaz bağlarını sergiledikten sonra eğitimde kullanılmasının da ne denli önemli olduğu aslında vurgulanmış olmaktadır. Ama daha somut örneklere gitmek daha açıklayıcı olabilecektir.

F. Romanlarda Kent Yönetimi Uygulamaları

Edebiyatta kentin sadece estetik bir değer olarak ele alındığı sanılmamalıdır. Aksine edebiyat, kentin yönetiminden hizmet alanlarına her boyutuyla ilgilenmekte; kentin meydanları, sokakları ve içinde yaşayan insanlarıyla, toplumsal değişimin en görünür formunu oluşturduğu gerçeğini ıskalamamaktadır. Tarihsel akış hem kentsel formu değiştirmekte hem de yaşam tarzları dönüşüm geçirmektedir.

Öncelikle kentin, Weber'in tanımıyla bizatihi bir "şirket" (2010: 122-123) olmasından kaynaklanan önemli bir "yönetim birimi" olduğu; kentin bu özelliğinin, onun daha çok "tüketici" doğasından ileri geldiği (Urry, 1999: 11) dikkate alındığında; özellikle metropol kentlerde giderek büyüyen ve

büyüdükçe merkezileşen bir bürokratik yönetim mekanizması olgusu üzerinde düşünmek gerekmektedir. Maalouf, kıra göre kentte özgürlüğün nasıl kısıtlandığını ve yönetimin otoritesinin merkez oluşturan kentte kurgulandığını şöyle anlatır: “Siz kent insanları için altın ve kitap kolay ulaşabileceğiniz yerlerdedir ama önlerinde boyun eğdiğiniz sultanlar da vardır” der. (1998: 152) Doğrudur, iktidar, bir yoğunlaşma mekanı olan kentte yer tutar; hizmet tercih ve öncelikleri de bu iktidarın siyasi bakışına göre şekillenir.

Kentsel ve toplumsal değişim süreçlerini edebiyat perspektifi de katarak incelediği büyük eseri Katı Olan Herşey Buharlaşıyor” da Berman, Goethe’den Gogol’e ve Çernişevski’den “modem kent şairlerinin en büyüklerinden biri” diye tanımladığı Baudelaire’e, edebi metinlerde kentin izini sürerken, bu “iktidarlar” karşısında kentlinin durumunu inceler. Nietzsche’nin “yersiz yurtsuz devlet göçebeleri” olarak tanımladığı çalışanlar sınıfının, “zalim amirler ve öldürücü rutinlerin esareti altında işyerlerinden, fabrikalarından çıkıp harap, karanlık, soğuk, yalnız odalarına dönerlerken 19. yüzyılın doğaya, başka insanlara ve kendine yabancılaşmaya dair söylediği her şeyi bir bir yaşadıklarını” vurgular. Öte yandan bu sınıfın, “onları başka her şeyden koparan bu şehirde derin kökler salmış olmaları” nedeniyle, “en hayati anlarda yeraltından çıkıp, şehir üzerindeki haklarını savunduklarını” ileri sürer (2014: 380-381). Kentin iktidar odağı olarak rolünü büyük edebiyatçıların eserleri üzerinden izlemek şeklindeki Berman’ın yaklaşımı, bu çalışmaya da ilham vermiştir.

1.Mimari Düzenleme

Gerçekten de tüm sanatçılar, o kentin coğrafyasını ve kültürel iklimini eserlerine taşırlar. Bu sanat dalları arasında özellikle biri vardır ki, o da mimaridir ve mimari eliyle şekillenen kent, aynı zamanda döneminin de kültürel ruhunu yansıtır. Harvey’e göre, “Mimari bir plastik sanattır ve ilk başarısı her zaman, bilinçsiz ve kaçınılmaz olarak bir yanılısamadır: görsel izlenime dönüştürülmüş, tamamen hayali ya da kavramsal bir şey”dir (Harvey, 2006: 35). Ama bu kavramsallık üzerinden, kenti ve kentliyi şekillendirme konusundaki bilinçli hamlelerin yanı sıra, kontrol dışı ya da kendiliğindenlik içeren gelişmeleri de yine mimari yansıda gözlemlemek mümkündür.

Baechler’e göre: “Uygarlık, insanı hayatta kalabilmek için gerekenden fazlasını üretme tekniğine sahip olarak varsayan bir lükstür... Üretimin bir kesiri tutulmakta ve değişik kullanımlar için serbest bırakılmaktadır. Bir uygarlık en iyi, bu kesirle ne yaptığıyla tanımlanmaktadır. Eski Mısır bu kesirin bir

bölümünü, ölülerini anmaya yönelik dinsel vakıflara; diğer bir bölümünü de, mabetler, mezarlıklar, piramitler, dinsel ve entelektüel bir sistemi taş ve metal halinde sabitleştirmeye yönelik heykellere ayırmaktaydı.” (1986: 108-109) Harvey de Baechler'in örneğini küresel kapitalist döneme taşımakta ve şöyle ifade etmektedir: “Dolayısıyla kentte mekanın şekillendirilmesi kültürümüzü simgeler, mevcut toplumsal düzeni simgeler, amaçlarımızı, ihtiyaçlarımızı, korkularımızı simgeler. ...Kilise ve şapel kulelerinin Oxford'a (Kilise iktidarının egemen olduğu durumda kurulmuş bir kent) egemen olması, buna karşılık tekelci kapitalizm döneminde Manhattan adasının Chrysler ve Chase-Manhattan Bankası binalarının gölgesinde kalması rastlantı değildir.” (2006: 36)

Thomas Mann'ın “Buddenbrook Ailesi” eseri, bir burjuva ailesinin üç kuşak değişimi ile birlikte, kentsel hizmetler de dahil olmak üzere, toplumsal değişimi de sergileyen önemli bir eserdir. Ailenin “halk ayaklanması” döneminde dahi sergiledikleri “hizmet öncelikli” yaklaşımı, ikinci kuşak temsilcilerinin yönetimde yer almasıyla daha da belirginleşir ve “geçmiş” kıyaslaması ile bugün, kentlerinin ne denli gelişmiş olduğu ile gurur duyulur. Ailenin kent yönetimine giren temsilcisi, “zamanlar değişiyor ve yeni günlere ayak uydurmak için bir sürü sorumluluğumuz var. İlk gençlik yıllarımı hatırlayınca... o tarihte şehrimizin ne durumda olduğunu siz benden daha iyi bilirsiniz. Caddelerde yaya kaldırımı yoktu, sokakları diz boyu ot bürümüştü... Evler, çıkmalar ve ekler yapılmış, sokağa sıralar konulmuştu... Ortaçağdan kalma yapılarımız eklerle çirkinleşmişler, yıkıldı yıkılacaktılar. Parası çok olanlar vardı, kimse de aç değildi, ama devlet kasası tamtakırdı ve ...hiç bir şeyin bir planı yoktu. Onarımı kimsenin düşündüğü yoktu... Fakat sürgit böyle olamazdı. Çok şey değişt, daha pek çok şeyin de değişmesi gerekiyor... Şehrimizin nüfusu 37000 den elli bine çıktı, bildiğiniz gibi.. Şehrin karakteri de değişiyor. Yeni yapılar yükseliyor... Şehrin dış mahalleleri genişliyor... Güzel caddeler yapılıyor.. Büyük geçmişin anıtları onarılmalı” diye özetler değişim sürecini. (Mann,1970:62- 63).

Böylece anılan kült romanındaki yönetim ve iktidar değinileri ile adeta ünlü kentbilimci Harvey'in görüşlerini onaylayan Mann, kentsel mimarinin ve mekan tasarımının da süreç içinde nasıl değiştiğini örneklemektedir.

2. Kent Planlama

Edebiyat kentlerin planlarını da merak ve tarif eder. Istrati, İbrail kentinin “planını” edebi bakış açısıyla değerlendirerek, kenti bir kadın gibi tarif eder: “İbrail, öyle bir plana göre kurulmuştur ki belki yeryüzünde eşi yoktur.

Tümüyle açılmış bir yelpazeyi andırır. Merkezi oluşturan çekirdekten çıkan sekiz caddeyle iki bulvar, Tuna'yı baştan çıkarmak istercesine kentin beline sarılmış gibidir; ama güzel kadın rahatsız olmasın diye dört ayrı cadde, yelpazedeki ara şeritler gibi onlarla kesişerek bu on kolun coşkusunu kırar." (2001: 90) Hugo da Paris'i anlatırken, "mimarların idealleri bazan acaiptir. Rivoli caddesinin mimarı bir top mermisinin atış seyrini; Carlsruhe mimarı, ideal olarak bir yelpazeyi almıştır" diyerek sokakların planlarını aktarır bize. (1994: 144)

Kozinski ise "kentin planını", o kenti "yok etmek" için çıkartmak istemektedir: "Havayı kirleten bacaları, toprağı zehirleyen kökleri, insanları iyice sıkıştırıp umutsuz düşmanlıklarda boğan sayısız kollarıyla şehir, benim için, yeryüzü harikaları içinde bir değişim kazasından başka şey olmazdı. Bu şehrin büyük caddelerinin, köprü ve tünellerinin, metrosunun ve kanallarının, değerli eşyalar, kitaplar ve zengin salonlarla dolu evlerle süslü çevresinin, o akıl almaz yer altı boru ve kablo şebekesinin, güvenlik ve ulaştırma hizmetlerinin, hastanelerinin, kilise ve tapınaklarının, delicesine çalışan elektronik beyinlerle dolu resmi binalarının, telefonlarının ve uşak ruhlu memurlarının planını çıkartacaktım. Böylece canlı bir varlıkmuş gibi, şehre savaş açabilecektim. Derimin kızkardeşi, gölgemin dostu geceyi sevinçle karşılayacaktım, benim koruyucum ve bu savaştaki müttefikim olacaktı. Lağım kapaklarını kaldırıp kapkara derinliklere patlayıcı maddeler atacaktım" demektedir (1971: 167-169).

Bu alıntılarda, Hugo'yu sadece edebiyatçı olarak değil, çok önemli bir devlet adamı olarak da anmak ve kent mimarisine ilgisini açıklamak mümkün olsa da Istrati ve Kozinski'nin yalın edebiyat perspektifinden baktıklarında dahi kent mimarisini edebi açıdan ele alırken kente bir mimar gibi bakmayı başardıkları da açıkça görülmektedir.

3. Yol Yapım ve Aydınlatma Hizmetleri

Yine edebi anlatılardan "kentsel hizmetlerin" nasıl yürütüldüğünü, kent yöneticilerinin politikalarının nasıl değerlendirildiğini de çıkarılabılırız. Edebiyatın kentsel hizmetlere ilişkin tanıklıkları bize tarihsel gelişim sürecini de anlatır. Bugün bilinmeyen pek çok uygulamanın tarihte nasıl yürütüldüğünü bilmek nostaljik bir duygu yarattığı kadar, insanlığın katettiği aşamaların da anımsanmasına yardımcı olur. Tarihsel olarak sokakların nasıl kullanıldığı bilgisinden; petrolle ve gazla yanan sokak lambalarına, park sandalyelerinin kiralandığı günlere bizi götürür.

Kentin en önemli kamusal alanı olan cadde ve sokakların sadece gün ışığında değil, geceleri de aynı işlevini sürdürebilmesi için aydınlatma hizmeti önemlidir.

Camus, kent içi ulaşımında at arabalarından tramvaya geçişi anımsatırken, sokakların fenerle aydınlatıldığı döneme götürür bizi: “sokağın fenerleri birden yanıp geceyle birlikte ışıldayan ilk yıldızları solduruverdi... Sokak lambaları yağlı kaldırımları parlatıyordu. Tramvaylar düzenli aralıklarla ışıklarını parlak saçlar, gülümseyen bir çehre ya da gümüş bir bilezik üzerine saçıyordu.” diyerek tarif eder o saatleri. (2010: 30) Sartre’ın romanından da “fener yakıcısı” diye bir görevli olduğunu ve bu görevlinin çocuklar için zamanı temsil ettiğini öğreniyoruz: “Bir sokak feneri yandı. Fener yakıcısı geçmiştir mutlaka diye düşündüm. Çocuklar onu beklerler, eve dönüş saati demektir bu çünkü” (1965: 91)

Thomas Mann’ın burjuvazinin en simgesel anlatılarından biri olan “Buddenbrook Ailesi” eserinde, ailenin bir büyüğünün, “halk ayaklanmasının” gerçekleştiği gün, bir “yerel hizmetin verilmemesine” nasıl sinirlendiğini şöyle aktarır: “Saat altıya geliyordu. Hava iyice karardığı halde sokağın gaz lambaları hâlâ yanmamıştı. Düzenin böylesine açıktan açığa bozulmuş olması karşısında Buddenbrook ilk defa gerçekten kızdı” (1969: 221). Buddenbrook Ailesinin en tarihsel dönüşüm anlarında kentsel “hizmetlerin aksatılmasına” vermiş oldukları bu tepki, burjuva bakış açısını yansıtmakla birlikte, sokakların “gaz lambaları” ile aydınlatıldığı bir dönemin de kalıcı tanıklığını içermektedir. Nitekim eserin ilerleyen sayfalarında, “havağazı çalışmaları en sonunda başlayıp petrolle yanan o külüstür zincirli lambalar kaldırılınca” yaşanan sevinç paylaşılır (1970: 62).

Görüldüğü üzere, Camus’nün satırlarında yol hizmetleri, sokak aydınlatmasının detayları olarak yer almakta; Sartre da romanında aynı hizmetlere dikkat çekmektedir. Mann ise bir burjuvanın gözünden kentsel hizmetlerin nasıl önemli görüldüğünü ve bireysel refahlarındaki aksamaya verdikleri tepkiyi toplumsal ayaklanmaya vermeyecek bir sınıfsal duruşa sahip olduklarını yerel hizmet odaklı örnekle sergilemektedir.

4. Kentiçi Ulaşım

Kentlerin kurulmasından, büyümesine ve hatta metropol yapılar kazanmasına kadar olan her aşamada ulaşımın öncelikli bir rolü ve önemi vardır. Bu nedenle kentsel ulaşım sistemi, kent bütünlüğünde sözkonusu

olacak, ekonomik, sosyal ve hatta siyasal tüm hizmet ve etkinlikler bakımından önem taşır. Kentlerin kurulmasında “merkez” kadar önem taşıyan bir unsur olan “yollar”, “kamusal mekanların” yapılandırılmaları ve birbirleriyle ilişkilendirilmeleri bakımından da önem taşımaktadır.

a. Kentiçi Ulaşımında At

İnsanlık önce hayvanları kullanır ulaşım için. Ve tabii en çok da atlar öne çıkar bu süreçte. Kır insanı için çok önemli yere sahip olan at, kentlerarası ulaşım için de uzun süre işlevselliğini korur ve zamanla kent içi ulaşımında da rol oynar. Dickens bizi işte bu dönemlere yani kentte ulaşımın atlı arabalarla yapıldığı çağa götürür ve Fransız İhtilali’ni anlattığı ölümsüz eserinde (İki Şehrin Hikayesi) bir yandan Paris ve Londra’daki faytonlardan söz ederken bir taraftan da halkın isyanına yol açan koşulları da sergilemiş olur. Varsılık simgesi faytonların, yoksul yayalara karşı üstünlüğünün anlatıldığı bu bölümde: “bu sağır şehirde ve bu dilsiz çağda bile şikayetleri zaman zaman duyulabiliyordu; kaldırımsız dar sokaklarda azgın soyluların çılgınca araba sürme alışkanlıkları sadece vatandaşları tehlikeye atmıyor, onları sakatlanma riskiyle karşı karşıya getiriyordu. Her sürücü kendisinin dikkat etmesi yerine, zavallı halkın bu tehlikelere karşı dikkatli olmaları gerektiğini düşünüyordu... Arabalar yaralıları hep arkalarında bırakır ve yollarına hiçbirşey olmamış gibi devam ederlerdi. Niye dursunlardı ki?” sözleriyle ezen ve ezilen ilişkisini sergiler (2005: 139).

Roman, kentiçi ulaşımında faytonların kullanıldığı bu tarihsel aralığa edebi açıdan bakarak, hem sınıfsal ayrımların keskin olduğu bir çağı işaret etmekte hem de tarihe bu hizmet türünün kayıt altına alınmasında edebiyatın katkısını somutlaştırmaktadır.

b. Tramvaylar

Kentlerin çeperlere doğru büyümesinin artması üzerine, daha uzun mesafelere ulaşacak ve daha kalabalık “toplu taşıma” yapabilecek araçlar geliştirilmeye başlanmış, banliyö trenleri ve elektrikli tramvaylar ortaya çıkmıştır.

Perulu yazar Llosa, başkent Lima’nın gençlerini anlattığı eserinde, “Chorillos tramvay hattının” yanındaki mekanlardan söz eder (Llosa, 1984: 228). Alman Nobelli edebiyatçı Heinrich Böll’ün mizah yüklü eleştirel öykülerinde ise tramvay sürekli kullanılan bir kent içi ulaşım aracıdır. “Kara Koyunlar” öyküsünde, “elindeki zımbayla biletindeki günü iptal eden” ve böylece

“zamana hükmeden” tramvay biletçisini anlatır⁵; “Dostluk Başka Alışveriş Başka” öyküsünde ise savaştan dönenlerin sivil yaşama karışamamasını, “bir tramvaydan inememeleri” örneğiyle son derece etkili bir dille canlandırır. (Böll, 1967: 49-50, 156) Bir diğer Nobel ödüllü yazar olan Cezayir asıllı Albert Camus de Cezayir’de işlenen bir cinayeti anlattığı “Yabancı”sında, geceyi ve tramvayı şöyle anlatır: “Sokağın fenerleri birden yanıp geceyle birlikte ışıldayan ilk yıldızları solduruverdi... Sokak lambaları yağlı kaldırımları parlatıyordu. Tramvaylar düzenli aralıklarla ışıklarını, parlak saçlar, gülümseyen bir çehre ya da gümüş bir bilezik üzerine saçıyordu” (Camus, 2010: 30).

Kentçi ulaşım hizmetinde tramvayları ele alan Llosa, kenti tramvay hattı boyunca anlatırken, Böll de kentte hızla akan zamanı tramvaylarla simgelemiş ve kentlinin her yaşadığı günü bitiren olayın, o günkü biletin kullanılıp geçersizleştiğini gösteren uygulamasının, kent görevlisi tramvay biletçisinin yetkisinde olduğunu işaret eden bir ironik anlatımı seçmiştir.

5. Tarihi Koruma

Kentbilim açısından değer taşıyan bir diğer başlık olarak, kentsel tarihi dokunun korunması konusu da roman yazarlarınca ele alınan konular arasındadır. İnsanın doğaya yaptığı en önemli insani müdahalelerden biri olarak kent, bugünün insanının geleceğe bıraktığı bir mektup, bir kitap gibidir. Onun mimari detaylarında, insanın tercihleri, öncelikleri, değerleri geleceğe miras olarak bırakılır. “Notre Dame de Paris” adlı eserin giriş bölümünde mimarlık felsefesi yapan Victor Hugo, “taştan kitap” olarak nitelediği mimarlığın “kağıttan kitap” karşısında öleceğini vurgulamaktadır (1997: 64-66). Bu ölümü engellemenin yolu tarihi korumadan geçmektedir.

Dünya edebiyatında koruma ile ilgili olarak karşımıza çıkan metinlerden biri: Marquez’in, Cartagena kentinin korunmasını hem nesnel anlamı çerçevesinde “kapı” işlevi boyutuyla dış dünyaya karşı “koruması”; hem de sembolik işlevi çerçevesinde zamanın aşındırıcı etkisine karşı koruması nedeniyle “tarihi koruma” görevlerini üstlenen bir “köprülü kapı” hakkında yazdıklarıdır. “Yüz yıldır orada olan El Reloş köprülü kapısı, antik kenti eteklerindeki Getsemani Mahallesi’ne ve bataklıklardan geçinen yoksulların yaşadığı varoşlara bağlıyor; gece saat dokuzdan şafak sökene kadar köprü kaldırılıyordu. Halk sadece dünyanın geri kalanından değil, tarihten de

⁵ Alıntı, “Kentli” bölümünde, kentli için günlük ulaşımın ve zaman kullanımının önemi bölümünde değerlendirilmektedir.

yalıtılmış oluyordu böylece. Söylentiye göre, kentin dışındaki yoksulluktan korkan fakirlerin gece kente sızarak onları uykularında boğazlayacaklarını düşünen İspanyol sömürgeciler inşa etmişlerdi köprüyü. Kent o ilahi zarafetinden hala bir şeyler barındırıyordu kesinlikle” (2014: 364).

Marquez’e göre, burada korunan şey aslında “kent değil zaman”dı. Şöyle belirtir bu durumu: “Cartagena’da zamanın aşındırmasına karşı korunmuş değildi hiçbir şey, bunun tam tersiydi durum: Yüzyıllar yaşlanırken her şey asıl çağında kalsın diye zaman korunmuştu... Tarihçilerin kartonpiyerden yaptığı fosil değildi, etten ve kemiktendi, savaşların zaferleriyle değil de, yıkıntılarının ağırbaşlılığıyla ayakta duruyordu (2014: 369, 370). Marquez’in bu tespitleri, kentbilimin “tarihsel koruma çalışmaları” açısından en vurucu yargılarını içermekte; “kartonpiyerden yapılmı” taklitçi koruma anlayışı yerine “yaşayan koruma”nın değeri anlatılarak, “zamanın aşındırmasına karşı korunmuş değildi hiçbir şey, bunun tam tersiydi durum: yüzyıllar yaşlanırken her şey asıl çağında kalsın diye zaman korunmuştu” sözcüğüyle de çok önemli bir ders verilmektedir.

Ancak günümüzün sürekli büyüyen kentlerinde kimi doku ya da eserlerin korunması o denli kendiliğinden gerçekleşmemekte; birçok restorasyon ve yenileme çalışmasında ise zorlama bir turistik ve ticari anlam üretme çabası göze çarpmaktadır. Urry (2004) “tarihi ve kültürel öğelerin turistik sunumu”na ilişkin bu hızlı dönüşümün asıl olarak 1980 sonlarıyla birlikte başlayan “hızlı sanayisizleşme”yle ortaya çıktığını, turizm sektöründe iş yaratımının “daha ucuz” olması avantajının kullanıldığını belirtir. Ancak yaygın şekilde özensiz ticari yönelimler, “mekansal kimlik” sorununu azaltmaz, aksine yoğunlaştırır. “Kentlerin kimliksizleşmesi” olarak özetlenen bu süreç, “kentlinin kimliksizleşmesi” ile de sonuçlanmaktadır.

6. Park ve Yeşil Alan Hizmetleri

Kentlerde açık ve yeşil alanların oluşturulması, bakımı ve yaygınlaştırılması konuları kentsel hizmetler arasında önemli bir yer tutar. Bu görev, bazen yeşil ve orman alanlarının korunması, bazen imar planlarında yeşil alanların ayrılması ve korunması bazen de fiilen yerel yönetimler eliyle oluşturulması gibi çok boyutlu şekillerde gerçekleşebilir.

Kozinski “politik alegori” olarak nitelenen “Bir Yerde” adlı eserinde, kentli insanlığın doğadan kopuşunu çok ironik bir örnekle sergiler. Romanın kahramanı, tüm yaşamını bir evin bahçevanı olarak geçiren ve hiçbir eğitimi

olmayan bir kişidir. Ancak talihin garip yardımları ile politikanın en üst basamaklarına çıkacak şanslar yakalar. Tüm toplumun önünde yaptığı konuşma, basit ve mesleği gereği doğadan bir örnektir. Ekonomi üzerine yaptığı bu konuşmada, “doğa gibi ekonomik sistemimiz de uzun vadede dengeli ve mantıklıdır, bu nedenle onun kölesi olmaktan korkmamamız gerekir” dediği ve bu basit bahçivanlık bilgisi kentli topluma çok uzak geldiği için, yaptığı yorum bilgece bir felsefe olarak kabul edilir ve büyük bir ün yakalar (1974: 68).

Proust ise öyküsünü, Paris’de, Champs Elysees’de parklardaki sandalyelerin kiralandığı zamanlardan bize aktarır: “her tür bitkinin ortadan kaybolduğu, yaşlı ağaçların gövdesini sarmalayan o güzel, yeşil meşinin, karın altına gizlendiği günlerde ...haşmetli, ama soğuğa dayanıksız mürebbiyeler meclisi tarafından terk edilmiş sandalyeler, bomboş olurdu. Bir tek, çimenliğin yakınında, hava nasıl olursa olsun mutlaka parka gelen, yaşını almış bir hanım oturur, ...sandalyeleri kiralayan kadından, “sandalye kiralayan hanımla ben, yılların dostuyuz” diye bahsederdi... Görevli kadın koltuk kirasını tahsil etmek üzere yanına yaklaştığında da, kadının verdiği on santimlik bileti eldivenin kenarına sıkıştırırdı” diye belirtir⁶ (2001a: 417). Sartre da Proust’u doğrular ve “Kalan günlerimde ne yapacağım? Gezeceğim, Tuliere parkında demir bir sandalyeye -ya da çokluk, para vermeyeyim diye bir sıraya- oturacağım” diye aklından geçirir (1965: 274).

Kosinski’nin kentlinin doğaya ne denli uzak yaşadığını aktaran örneği kadar Proust’un park sandalyelerinin ücretli olduğu ve kentsel rekreasyon alanlarında toplumsal sınıf farklarının sergilendiğini vurgulayan örneği de kentsel yeşil alan hizmetlerinin nasıl ele alınabileceğine dair etkileyici mesajlar iletmektedir.

7. Konut Hizmetleri

Konut hizmetleri üzerine çözümlene yapmadan önce kentsel alanın genişlemesinin çevre üzerinde yarattığı tahrip etkisini, giderek kentleşen dünyanın konut inşaası yoluyla yaratılan altyapı sorunlarını; kent merkezlerinde büyüyen toprak rantı nedeniyle çepere yayılan yerleşimler sorununu ve elbette konut yapma olanağı bulunmayan milyonlarca insanın

⁶ Mann da bu parklardaki kiralık sandalyelerde kiralık kitapların okunduğu bilgisini ekler: “Güneşe karşı kelebek gözlükler takmış bayanlar kirayla aldıkları kitapları okuyorlardı.”(1969:155)

gecekondu türü yerleşimlerde yaşam sürmeleri gerçeğini ele almak gerekmektedir.

Konut sayısının sürekli artması bir yana, giderek değeri artan ve zamanla zengin kesimin kaçmasına neden olacak kadar trafik ve yerleşim keşmekeşi yaşayan çöküntü merkezlerinde var olan konutlar bölünerek kullanılmaya başlanır. Bulgakof da bunu nüktedan bir dille şöyle anlatır: “Beşinci boyuta alışkın biri için, oturduğu yeri dilediği kadar büyütme bir çocuk oyuncağıdır... Ne beşinci boyut hakkında bilgisi olan, ne de genellikle herhangi bir kavramdan haberi bulunan kişiler tanıdım. Bir şey bilmedikleri halde, oturdukları yeri genişletme konusunda gerçek mucizeler yarattılar. Bakın, örneğin bana, Zemliany Val’da üç odalı bir daire edinen Moskovalı yurttaşın hikayesini anlattılar. Ne beşinci boyuta, ne de sıradan insanların başını döndüren şeylerden herhangi birine başvurmadan, göz açıp kapayıncaya dek, odalardan birini ikiye bölmekle, üç odalı dairesini dört odalıya çıkardı. Sonra bu daireyi, değişik mahallerde bulunan, biri iki, diğeri de üç odalı iki daireyle değiştirdi. Artık beş odası olduğunu kabul edersiniz sanırım. Üç odalı daireyi, ikişer odalı iki daireyle değiştirdi ve böylece, gördüğünüz gibi, Moskova’nın dört köşesine dağılmış altı oda sahibi oluverdi” (1968: 326) Bulgakof örneğini Moskova’dan verse de dünyanın tüm büyük kentleri bu şekilde büyüyen kentler ve bu büyümeden kazanç sağlayabilen açık gözlü kentlilerle doludur.

a. Tarihten Örnekler ve Kaldırım Otelleri

Edebi metinlerde konut sorununa dikkat çeken ilk metin, Osmanlı’nın son dönemi İstanbul’nda da sokakta yaşayanlar olduğunu belirten İstrati’nin metnidir. Yazar bu bölümde tarihe not düşerek: “Dünyanın çehresi burada bambaşka” dedikten sonra, “Her şey burada sokağın ortasındadır, bazen sokakta iğrenç köpeklerle burun buruna çalışır, yer, uyur, eğlenirler. Kahve önleri gülbahar [bir çeşit tavla oyunu] oynayan, nargile içen ve düşünen Türklerle doludur. Abdülhamit’in payitahtında sefalet büyüktür. 10 kayıkçı veya hamal bir yolcu için dövüşür. Üstleri başları yırtık pırtık birtakım insanlar yarı aç yarı tok geçinip giderler” diye ekler. (2005: 14)

Osmanlı’dan bugüne geldiğimizde Buscağla da Hint kentleri sokaklarında aynı manzarayı anlatır: “Kaldırımlar yoksulların otellerine dönüştüğünden kimi zaman sokağın ortasında yürümek zorunda kalıyorduk. Yetkililer Kalküta’yı ya da Hindistan’ın herhangi bir kentini nasıl temiz tutabilirler ki? Kentin hemen hemen üçte biri kaldırımları ev olarak kullanırsa, sokaklar onların mutfakları, çöp tenekeleri de tuvaletleri olursa?” (1997: 155)

Kalküta hakkındaki bu taspite karşın, Nothomb daha kötü örnekleri vermekte ve şöyle demektedir: “komşu Hindistan bile Bangladeş’le karşılaştırıldığında bolluk ülkesi sayılırdı. Dakka’dan gelen birine Bombay, New York’u ve Kalküta da New Orleans’ı hatırlatıyordu” (2007: 125)

Dahası Hindistan ve Bangladeş örnekleri üzerinden anlatılan doğunun yoksulluk adaları, yoksulluk coğrafyasının tek mekanı değildir; Auster dünya kapitalizminin zirvesi Amerika’nın yoksullarının kent sokaklarındaki görünürlüğünü de şu satırlarla anlatır: “Dilencilerle göstericiler, başıboş insan topluluğunun yalnızca küçük bir yüzdesini oluşturur. Onlar düşmüşlerin aristokrasisi, seçkinleridir. Yapacak işleri, gidecek yerleri olmayanların sayısı çok daha fazladır. Pek çoğu ayyaşır, ama bu söz, onların içinde bulunduğu yıkımı tam anlamıyla ifade etmez. Umarsızlık simgesi halinde, paçavralarıyla, yüzleri yara bere ve kan içinde zincire vurulmuş gibi sokaklarda ayaklarını sürüyerek dolaşırlar. Kapı eşiklerinde uyur, trafiğin içinde şaşkınca tökezleyerek yürürler, kaldırımlarda çöküp kalırlar, gözünüzü nereye çevirseniz onları görürsünüz” (2011: 141).

Örneklere kentsel konut sorunu edebi bir eleştirelilikle ele alınmakta ve kamusal alanların nasıl olup da evsiz yoksulları iletişime soktuğu vurgulanmaktadır. Örneklerin de ima ettiği olgu, konut sorununun kentsel bir hizmet noksanı olduğu kadar, kentsel sosyal adaletin sağlanamamasının da en belirgin örneği olarak görülebileceğidir.

b. Sanayi Kenti ve Konut Politikaları

Kentleşmenin toplumsal yaşamı nasıl değiştirdiğine dair daha yakın çağlardaki örnekleri aramaya başladığımızda ise temel belirleyen olarak “sanayileşme” sürecini görüyoruz. Çünkü sanayi, üretimin gerçekleşeceği fabrikalar için yerleşim alanlarına ve doğal olarak o fabrikalarda çalışacak işgücünün yaşayacağı toplu konutlara gereksinim duyduğu andan sonra hem kent mekanını düzenlemeye başlamış hem de düzenlenmiş mekanlar yeni toplumsal yaşam alanları yaratmıştır.

Sanayi kentinin durumu ürkütücü bir tablo sunmuş; toplumsal yapının temel öğeleri, işçiler, aileler, zor durumda kalmıştır. “Mekan” ise “düalizm”in anıtlığı bir dönemin ana göstergesi olarak şekillenmiştir. Ortaçağın bitiminde bir ticaret kentinin krokisi şöyle çizilmektedir: “Sokaklar dar, dolambaçlı ve karanlıktı. İki yanda düzensiz bir biçimde, birbirine sınımsız omuz vermiş evler yükseliyordu. Bunların cam yerine yağlı kağıt gerilmiş (cam o sıralarda pahalı

ve lüks bir nesneydi) pencerelerinden güneş ışıkları girmiyordu.” “Kentin geniş bölgeleri, sefil çalışma koşulları yüzünden kasvet dolu kenar mahallelerle doldu. Alelacele ucuz, çirkin ve sağlıksız toplu konutlar yapan spekülâtörler bu süreci daha da hızlandırdı” (Brizon, 1977: 74).

İşte tam bu toplumsal aralıktaki dönüşümü konutlar üzerinden okuyan ve bu anlamda toplumsal değişimin kentsel izleklerinin anlatımı açısından en güzel örneklerden biri, D. H. Lawrence’ın “erotik anlatı”nın zirve eserlerinden biri olarak bilinen “Lady Chatterley’in Sevgilisi” romanıdır.

Romanda sanayileşme çağının kilit sektörü madencilikle birlikte, eski şato yaşamlarının değişimi anlatılır: “İngiltere’nin ortasından arabasıyla ilerlerken, ...araba Stacks Gate’e doğru çıkıyordu... Uzun engebeleriyle kırlar, güneyden Tepe’ye, doğuda Mansfield’e, Nottingham’a doğru sürüp gidiyordu... Connie doğrulup çevreye göz attığında, solunda engebeli tarlaların tepesinde, bir gölge gibi duran kocaman, bomboz Warsop şatosunu gördü, onun altında yamalar gibi, dizi dizi madenci konutları, onların altında da, Dükle öbür ortaklarının cebini yılda binlerce sterlinle dolduran büyük kömür ocağının kara duman bulutları, ak buğuları göze çarpıyordu. O tantanalı eski şato, bir yıkıntıydı şimdi. Yine de kocaman kitleleriyle aşağıdaki nemli havanın üstünde asılı duran kara dumanların, buğuların arasından yükselerek, oldukça alçak ufuk çizgisini kapatıyordu. Bir dönemeçten sonra, yokuş aşağı Stocks Gate’e indiler. Stacks Gate’de ana yoldan ilk göze çarpan, ak, yaldızlı görünüşüyle yolun barbar ıssızlığından ayrılan, kocaman, gösterişli bir yeni otel, Conningsby Oteliydi. Biraz daha bakınca, yolun solunda, bahçeleriyle, avlularıyla domino taşı gibi sıralanmış, dizi dizi “modern” konutlar görünüyordu; şaşkın yeryüzünde uğursuz bir ustanın oynadığı garip bir domino oyunu. Bu konut kümelerinin ötesinde, arkada, gerçekten modern bir maden ocağının, kimyasal işletmelerin, kocaman, insanın daha önce tanımadığı yapı biçimlerindeki kuruluşları yükseliyordu. Kocaman yeni kuruluşlar arasında, maden ocağının girişi bile belli olmuyordu. Önde de dizi dizi domino taşları, bir şaşkınlık içinde hep oynanmayı bekliyordu. Bu “geçmiş”ti. “Şimdi” ise aşağılarda uzanıyordu. “Gelecek” in nerede olduğunu da ancak Tanrı bilirdi.” (1985: 192)

Bu uzun alıntının sonuç cümlesinde, dün ve bugünü sorgulayan mükemmel bir yaklaşım kullanılmaktadır. Kent mekanında yaşanan değişim o denli bariz izlenebilmektedir ki, “o tantanalı eski şatolar” artık, “bir yıkıntı” durumuna geçmektedirler. “Kocaman, gösterişli yeni otel”ler ve “bahçeleriyle, avlularıyla domino taşı gibi sıralanmış, dizi dizi “modern” konutlar” ortaya

çıkılmaktadır. Bu değişime hiç de olumlu bakmayan yazar, yeni yapıları, “şaşkın yeryüzünde uğursuz bir ustanın oynadığı garip bir domino oyunu” olarak tanımlamaktan kaçınmaz. “Geçmiş” ve “şimdi” böylesine farklı şekilde ortaya çıkarken, “gelecek” tamamen bilinmez görünmektedir yazara.

Aşağıdaki alıntıda da Lawrence bu değişimi daha da vurgular: “İngiltere, benim İngiltere’ m! Hangisi benim İngiltere’ m? İngiltere’ nin eski ulu evleri güzel birer fotoğraf oluyor ancak, bir de Elizabeth çağıyla bir ilişki kuruntusu veriyor. İyi kraliçe Anne’ in, Tom Jones’ un gününden kalma gösterişli konaklar var. Ama dökülen kurumlar, bu konakların, altın yıldızlı parıltısı çoktan silinmiş alçı kabartmalarını karartmakta. Eski şatolar gibi onlar da teker teker ıssızlaşmakta. Şimdi de yıkılmakta hepsi. İngiltere’ nin kulübelerine gelince, umutsuz topraklar üzerine yamanmış hantal tuğla konutlar. Şimdi, eski ulu konakları yıkıyorlar. George çağı konakları teker teker göçüp gidiyor. Connie, eşsiz bir George çağı evi olan Fritchley’ in de yıkılmakta olduğunu gördü. Savaş yıllarına değin, Weatherley’ lerin tantanayla orada yaşadığı sürece, çok iyi bir durumdaydı. Ama bugün için fazlaca büyük, fazla masraflı bir evdi, bölgedeki insanlar da çok karışık. Yüksek tabaka insanları, harcadıkları paraların nasıl kazanıldığını görmemek için, daha güzel yerlere çekiliyordu. Tarihti bu. Bir İngiltere ötekini ortadan siliyordu. Madenler yüce konakları zengin etmişti. Şimdi de maden ocakları, eski kulübelerin kökünü kazıdıkları gibi konakları da ortadan siliyordu. Endüstri İngiltere’ si tarım İngiltere’ sini siliyordu. Yeni İngiltere Eski İngiltere’ yi siliyordu. Bu, doğal değil, mekanik bir süreçti.” (1985: 195) Lawrence’ ın bir edebiyatçıdan çok bir sosyolog olarak kaleme aldığı bu iki pasaj, edebiyatın toplumsal değişimin kentsel göstergelerine nasıl odaklandığına ilişkin çok değerli örneklerdir.

Kentin bu dönemde yarattığı değişim, tarım toplumuna dair geleneklerin kentlerde yitmesi şeklinde olmuş, aile işletmeleri yerine bireysel işçilik ve girişimci işverenlik modelleri açığa çıkmıştır. Kentin bu sınıfsal parçalanması, çalışan sınıfın karşısında büyük toprak sahiplerinin de kentsel mekanda kendi yerlerini belirginleştirme çabalarını ivmelemiştir. Örneğin “büyük toprak sahipleri, ayrıcalıklı bir mevki elde etme rekabeti ve çalışan nüfus karşısında belirginleşme çabalarında zaman zaman birleşmiş, idari görevlerde yer almak, aynı zamanda erklerini artırmak, dolayısıyla eğlence alanlarını genişletebilmek için, yasa koyucu organların ve en yüksek dereceden yargı kurumlarının komşuluğuna nakletmiştir ikametgahlarını. Büyük kentlerin, dolayısıyla da günümüzdeki başkentlerin kökeni işte budur” (Sombart, 1998: 58).

Sanayileşmenin getirdiği değişim kentsoylunun toprağa bağlı yaşam geleneklerini sarstığı gibi, statünün yansıması olan toplumsal ritüellerini de sarsmıştır. Bu değişimin mükemmel anlatımını, bir romanda buluyoruz. John Berger, İngiliz kentsoylu örneğinden bu süreci şöyle aktarıyor: “Nicedir sanayi kapitalizmine ve ticarete uyarlanmışlardı, yine de atalardan devraldıkları “toprak sahibi seçkin” yaşamını sürdürmeyi seçmişlerdi. Temelinde yatan varsayımlarla bu yaşam tarzı, çağdaş dünyaya ayak uydurmada gitgide geri kalıyordu. Bir yandan çağdaş mali tırmanış, sanayii, emperyalistçe yatırımlar, yeni bir liderlik imgesi gerektiriyordu; öte yanda halk kitleleri demokrasi istiyorlardı. Üst sınıfın bulduğu çözüm kişilik yapısına pek uygundu: atak ve uçarıydı. Seçtikleri yaşam tarzı gününü doldurmuşsa, onu önce bir gösteriye dönüştürerek açıkça ve kaçınmaksızın yüceltecekler, geçerliliği hepten kalmamışsa, tiyatroya mal edeceklerdi. Artık doğal ...düzene sığınıp aklanma peşinde değildiler; aksine, kendilerine özgü yasaları ve gelenekleriyle bir oyun sahnelediler. 1880’lerden başlayarak Toplumsal Yaşam’ın alt anlamı buydu. Av, Atıcılık, Yarışlar, Saray Baloları, Yelken Yarışları, Büyük Ev Partileri” (Berger, 1984: 47). Böylece yaşam tarzına dair farklılıklar kentsel ve kırsal mekansal yerleşimlerini değiştirdiği gibi kent içindeki farklılıkların da zamanla görünürleştiği bir hal almıştır.

c. Büyüyen ve Metropol Haline Gelen Kent

Endüstri Devrimi’nin gelişerek İngiltere’de bir tekstil ekonomisine, Fransa’da bir lüks tüketim malları ekonomisine, Almanya’da bir elektro-kimya ekonomisine ve Amerika’da bir otomotiv ekonomisine dönüşmesi, yönündeki gelişmelerin halk kültürü üzerinde izler bırakarak bu kültüre uluslara özgü özellikler kazandırdığını ifade eden Bookchin’e göre, “Güçlü cumhuriyetçi değerlere sahip olan Amerikan kültürünün sahip olduğu pragmatizm ve dinamizm, halk kültürüne “Amerikan Rüyası”nın farklı imgeleri şeklinde yansıdı; kısmen ütöpik, kısmen materyalist bu dünyada, otomobil, cinsellikteki artışın yanı sıra, hareket özgürlüğünü de simgeliyordu; buradaki hareket, hem toplumsal mevki açısından tırmanışı hem de uzaklara gidebilmeyi ifade ediyordu. Bu sembolizm, Amerikan mimarisine ve kent planlamacılığına da şekil vererek ilk gökdelenleri ve 20.yyın en fazla yayılma eğilimi gösteren homojen “kent”lerini ortaya çıkartacaktı” (1999a: 272-273)

Metropol ise sadece kent merkezinin devasa gökdelenlerini çağrıştıran bir coğrafya değildir; aksine yayılan kentin çeperlerine saçılmış yoksulluk adalarının adıdır. “Dünyanın en çok nüfuslu 25 kentinden 19’unun, pek yoksul

ya da gelişme yolundaki ülkelerde bulunduğu” gerçeği (Tanilli, 2000: 20), “metropolün kentin gelişmiş hali” olduğu yaygın klişesini geçersiz kılan bir kanıttır. Bu tür kentlerin en önemli göstergelerinden biri ise bir yanı aşırı zenginlik diğer yanı aynı derecede aşırı yoksulluk mekanlarını içermesidir.

Bu yoksulluk bölgelerinin evlerinde yaşam iç içe sürmektedir. Böll, bir öyküsünde yalnızlığını, yoksulluğunu ve sevgisizliğini yandaki evden gelen sesler üzerine duyumsamak zorunda kalan bir kadını şöyle tarif eder: “Bitişikte elimi kolumu bağlayan o acayip sessizlik başlar başlamaz kıpkırmızı oluyor ve boğuşmanın başladığını gösteren ilk sesleri duyunca şarkı söylemeye çalışıyorum. İlk sesler: Yani karyolanın boğuk, düzensiz yaylanışları; artistlerin sirk çadırı tepesinde süzülürken, boşlukta trapez değiştirirken birbirlerine seslenişlerine benzeyen kesik haykırışlar. Ama sesim kırık dökük ve titrek benim. Kulağımda kalmış melodileri boşuna arıyor, bulup çıkaramıyorum. Pazar ikindisinin kahredici hüznünde bitip tükenmez dakikalar bunlar; ben onların nihayet bitkin soluyuşlarını duyuyorum, birer sigara yaktıklarını duyuyorum. Daha sonra ortalığı kaplayan sessizlik nefretle doludur. Hamuru masaya çarpıyorum; elimden geldiği kadar gürültülü, sağa sola kaydırıyor, yuvarlıyor, tekrar çarpıyorum, milyonlarca yoksul aileyi, bu dünyadan gelmiş geçmiş, sevişmek için bir yer bulamamış bütün o yoksulları kıvırıyor ve pastanın içine meyveleri yerleştiriyorum” (1999: 69).

8. Kentsel Dönüşüm ve Merkez Yaratmak

Kentlerin kuruluşundan günümüze kadar, öncelikle görece son derece kısa bir sürede, orman ve tarım alanları hızla azalarak yapılaşmış kentsel çevreye dönüşmüşlerdir. Aynı zamanda hem kamu sanayileri deneyimine ve hem de ucuz ve nitelikli işgücü potansiyeline sahip kentler, emeğin yeniden üretiminde temel konulardan biri olan konut ve konut alanı/yaşam çevresi talebinin oluşturulmasında önemli olmuşlardır.

Endüstri devrimi ile birlikte Batı ülkelerinde büyüyen işçi sınıflarının yaşadığı sosyal ve ekonomik açıdan çöküntü alanlarını iyileştirme gereksinimi, II.Dünya Savaşı sonrasında tahrip olan Avrupa kentlerinin yeniden inşası ve 20. yüzyılın daha sonraki dönemlerinde işlevsizleşmiş sanayi alanlarını yeniden değerlendirme girişimleri, kentsel dönüşümün zaman içinde değişen dünya koşullarına bağlı olarak gösterdiği gelişimi ortaya koymaktadır. İlk dikkat çekici plan Baron Hausmann’ın 40 metre genişliğindeki yeni bulvarlar uygulamasıydı. Paris yeniden şekillenirken, yeni finansal borçlanma araçları devreye girdi.

Harvey'e göre, Hausmann kapital artığının tasarrufu sorununu, bu kentsel altyapı gelişim projelerine yönelik yeni borçlanma sistemleriyle çözdü.

Bu merkezler, gökdelenler, rezidanslar, turistik yerler, kafeler, mağazalar, moda endüstrisi ve alışveriş merkezlerinden oluşan ve tüketim çağının tapınakları olan tüketim merkezleri haline gelmişlerdir. Üstelik birçok kentsel sorunun, bu projelerle çözülmesi denenmiştir. Ancak merkez aşırı yoğun nüfus ve ticari baskı altında sağlıksızlaşıp çöküntü alanına dönüşünce merkezi boşaltan zengin sınıf, bu kez kentsel dönüşüm uygulamaları ile bir soylulaşmaya yol açmakta ve büyüyen merkezden yoksulları tekrar öteleyerek, zenginleri geri davet etmeye yaramaktadır (Laborit: 1990: 138).

Dönüşüm uygulamalarıyla, kent merkezinde gerçekleştirilen bu genişletme eyleminin ekonomik içerimlerine ek olarak, sosyal dokuda yarattığı dönüşüm de büyük önem taşımaktadır. Mekanın dönüşümü yoluyla merkezin boşaltılması, aslında sosyal bir dönüşümü de gerçekleştirmekte; bu yolla kent, sınıfsal olarak da paylaşılmaktadır. Üstelik bu paylaşım, algısal düzlemde de kentin işlevi konusundaki beklenti ve değerleri farklılaştırmaktadır. Küresel kapitalizme bağlanan "metropol kent" algısı da düzenlemelerin düşünsel olarak rasyonelleştirilmesinde kullanılmaktadır.

1991 yılında kaybettiğimiz İtalyan yazarlardan olan Vasco Pratolini ise "Mahalle" adlı eserinde, Floransa'da, "Santa Croce Mahallesi"nin öyküsünü anlatırken; önce bu mahallenin kentin merkezinden nasıl da soyutlanmış olduğunu vurguluyor, sonra da mahallede gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamasının kendilerini nasıl etkilediğini anlatıyor: "Bu sokaklar, bu alanlar, yaşantı ırmağımızın yatağıydı sanki... Kendi sokaklarımızda kendi alanlarımızda olmadıkça, bizim için gerçek yaşantı, gerçek sevgili, hayatın sıcaklığı yok demektir. Tam San Piero Kemerinden sonra başlayan caddeyi izleyerek, şehrin merkezine, güzel orkestralara ve kahvelere ulaşabilirdik; ama bu birkaç adımı attığımızda, hep soğuk bir şeyle karşılaşacağımız duygusuna kapılıyorduk. Dolaşması yasaklanmış tutuklular gibi Mahalle'mize kapanıyorduk, uysalca. Hüzün, alışkanlık, sevdâ ya da daha gizli, daha ateşli bir duygu yüzünden hepimiz Mahalle'mize sürgündük... Şehir, cumhuriyetimizin çok uzağındaydı; bizde bir arkeoloji müzesi, bir hayal ülkesi izlenimi uyandırıyor. Ona ait olabilmek için traş olmalı, güzel elbiseler giymeliydik." (Pratolini, 1972: 10-12) Yazarın anlattığı mahallede yaşayanlar öylesine bu yaşam alanları ile özdeşleşmiştir ki, mahallenin kent içindeki yeri, onların da kentle aralarındaki ilişkiyi belirlemektedir.

Kentsel dönüşüm uygulaması ile “güzelleştirilmeden” önce, “pencerelerine cam yerine karton geçirilmiş, kirli duvarları olan evlerin yer aldığı; ... sokağının aralanan pencerelerinden, kaldırımın üstüne uçan çöp paketlerinin olduğu; ...babaların ya meyhanelerde zaman öldürdüğü ya da hep beraber işten el çektikleri; ...lahana çorbaları ve yırtık pırtık elbiselerine sığınarak ayakta duran, insanların olduğu bir “mahalle”dir anlatılan (1972: 27, 30, 36, 37).

Faşist iktidarın, bin bir umut vaat ederek savaşa sürdüğü mahalle halkı; dönüşlerinde, “kentsel yenileme” ile karşı karşıya kalıyor ve uzaktaki arkadaşlarına yazdıkları mektupta duygularını şöyle ifade ediyorlar: “Mahalleyi güzelleştiriyorlar, yani daha güzellerini yapmak için evleri yıkıyorlar; fakat isteyecekleri kiralarla o evlerde hiçbir zaman oturamayız. Savaşın ilk sonuçlarından biri bu oldu. Zaferden sonra altın içinde yüzeceklerini sananlar bile, acıyla uyandılar... Sokaklarımızda korku kol geziyor; kimse iyi kötü ekmeğini kazandığı veya bizim gibi candan bağılı olduğu mahalleden ayrılmak istemezdi. Bazı kalabalık ailelere, şehrin dışında, Settignano’daki Halk Konutları’na yerleştireceklerine dair söz verilmiş, bunu kabullenmek zorundalar. Bizim talihimiz varmış ki, Agnolo sokağının yıkılmayan sırasında küçük bir ev bulabildik: bir oda bir mutfak. Kirası eski evimizden 30 liret çok olduğu gibi, daha küçük ve daha rutubetli; ama başımızı sokacak bir yer ne de olsa... Pepi ve Ulivo sokaklarının üstüne bir çizgi çekebilirsin. Artık onlar yok: Rondini köşesi ve sevişilmeye gidilen Rosa sokağı da yok. Şimdi Pietrepiana sokağının çift numaralı tarafıyla, karşısındaki Agnolo sokağının tek numaralarından başka bir şey kalmadı. Aralarında, çocukların gürültüyle oynadıkları geniş bir alan ortaya çıktı. Yakında yeni evleri yapmaya başlayacaklar sanırım; eski evlerimizin olduğu yerde, şimdi büyük bir yapının iskelesi yükseliyor; Mahalle Faşist Grubu’nun yeni merkezi olacakmış.” (1972: 158)

Romanın öyküsünün bu boyutu, hızla büyüyen tüm kentlerde, görece “merkezde kalan” mahallerde yaşanan yenileşme/dönüştürme faaliyetleri sonucunda, merkezden çepere “süpürülenler”in gözüyle, yaşanan “dönüşümü” değerlendiriyor. Kuşkusuz bu “temizleme”nin, alan açtığı ve davet ettiği bir diğer kitle ve tüm süreci yöneten bir de “ekonomi mantığı” vardır.

G. Toplumsal Değişim ve Kentsel Hareketler

Kent içindeki yaşamın ve kent yönetimi uygulamalarının tarihsel çerçevesi ve muhtelif örnekleri dışında, toplumsal yaşamın değişimini en somut

göstergelerle sergileyen mekan da kenttir. Kentin “savaşçı” özü (Bookchin, 1999b: 86), tarihin temel kırılma noktaları olan ve tarihsel akışı değiştiren devrim ve kalkışmalara da yine kentlerin mekan olması olgusuyla açığa çıkmaktadır. Dolayısıyla birçok edebiyat eseri de kentlerin bu rolünü ele almaktadır.

1. Kentte Radikal Eylemler (Ayaklanmalar, İhtilaller)

Kuşkusuz kentler hemen tüm tarihsel büyük adımların mekanlarıdır. Hugo 1793’de Paris’de gerçekleşen ihtilali anlattığı eserinde, kentte ihtilalin tüm boyutları ile nasıl yeşerdiğini ve yaşadığını aktarır: “Halk meydanlarda yaşıyordu. Evlerin, sokak kapılarının önünde kurulmuş masalarda yemek yiyorlardı. Kiliselerin taş merdiven basamaklarına oturmuş kadınlar “Marseillaise’i söyleyerek, yaralıları için bandajlar hazırlıyorlardı. Monceau parkı ve Lüksemburg bahçesi manevra meydanları haline gelmişti. Her mahallede açılmış silahçı dükkanlarında, yoldan geçenlerin el çırpmalarının temposu ile durmadan, gece ve gündüz silah yapmaya çalışıyordu. Bütün ağızlarından yalnız şu söz işitiliyordu: -Sabır, şimdi ihtilali gerçekleştirmekle uğraşıyoruz... Herkesin dudağında yiğit bir gülümseme vardı... Bu geçip giden Monarşinin yıkılışıydı... Sokaklar, meydanlar meyhane olmuştu... Bir takım eskiciler köşebaşlarına, ..eşya yığarak satışa çıkarıyorlardı... Ekmek yoktu, kömür yoktu, sabun yoktu... Bir yük odun gümüş para ile dört yüz franktı. Oda pek bulunmuyordu. Yakıt için karyolalarının tahtalarını kapılarının önünde kırmakta, parçalamakta olan kimselere rastlanıyordu. Kış şiddetli olduğundan çeşmeler donmuştu. Bir kırba su bir franga satıldığından herkes suçluk yapıyordu... Ama bu kadar zorlukla, yoksullukla karşılaşan halkta hiçbir yeis, ümitsizlik görünmüyordu. Herkes memnun ve sevinç içindeydi. Yüzyıllardan beri üzerlerine çökmüş olan Krallık kabusundan ve baskı zincirinden kurtulmuş olduklarından coşuyorlardı. Göğüslerinin düşman güllerine, kurşunlarına karşı hazırlayarak her taraftan akın akın gönüllüler geliyordu. Paris’in her mahallesinden bir alay çıkarılmıştı... Bütün Paris şehri duvarları ilanlarla kaplıydı... Hepsinin de üzerinde “Yaşasın Cumhuriyet” yazıyordu... Paris sokakları birbirinden çok farklı iki ihtilal manzarası göstermişti. Saint-Just’ün Paris’i yerine Tallien’in Paris’i geçmişti. Bunlar Allah’ın devamlı antitezleri... Paris’i birçok hırsızlar, binlerce yankesiciler doldurdu... İşte Paris böylece çalkalanıyordu. Medeniyetin büyük rakkası olan bu şehir iki kutup arasında sallanıyordu.... Yüzyıl başladığını bitirmeyi unutmış gibiydi... İhtilalin kanlı ve korkunç günleri, bir tiyatro sahnesinde gösterilen faciayı birdenbire silen bir komedyaya perdesi gibi bir karnaval eğlencesine dönmüş, Medüz’ün çehresini silivermişti. (1994: 97-103)

Bir başka kalkışmayı da Istrati anlatır: “1907’nin mart ayının ilk haftası”nda, toprak hiç ürün vermemişken, “Moldavya’da köylülerin açlıktan Ficher adındaki büyük çiftçi Yahudi’nin konağını yakmaları” sonrasındaki kanlı olaylar ve hem belediyenin hem de belediye başkanının evinin nasıl yakıldığının öyküsü, detaylı olarak verilir. (2014: 98, 112)

Andre Malraux’nun Şang-hay’ı ise açlığın, devrimin, kan ve acının yılı olan 1927’den yansıtır: “Sıkıyönetim altındaki kentin nerdeyse dinmiş uğultusunu ve savaş gemilerine giden hücumbotların siren çığlıklarını taşıyan esinti, dar sokakların ve çıkmaz yolların dibinde yanan acınası ampullerin üstünden geçip giderken” ... “burada, bu kentte, bütün batının, dört yüz milyonun ... yazgısını beklediği bu kentte, açlığın kaygılı uykusuyla, ırmağın kıyısında uyuyan bu kentte, güçsüzlüğün, yoksulluğun, hıncın içinde; fedakarlık yolunun nasıl seçilebileceği” tartışılır⁷ (1994: 17, 123).

Bu örnekler de insanlık tarihinin yazıldığı en önemli mekanların kentsel mekanlar olduğunu, bir kez daha teyit etmektedir.

2. İşgaller

Son olarak bir de Almanya’nın Kiev’i işgali sırasında kentte yaşananları Kuznetzov’un kaleminden dinleyebiliriz: “19 Eylül 1941 ‘de Alman birlikleri Kreşçatik caddesinden ilerlemeye başladılar... 24 Eylül saat öğleden sonra 4’dü.

⁷ Kent ile ilgisi olmamakla birlikte, Çin’deki bu açlık yılları örneği üzerinden savaşı ve misyonerliği tartışan en etkileyici metni eklemenin uygun olacağı düşünölmüştür. Sözkonusu metnin yazarı Cronin şöyle demektedir: “Misyonerliğin ne olduğunu bilmiyorsunuz, bu konudaki bilginiz sanırım, çok eskiden gördüğünüz bir karikatüre dayanıyor. Öyleyse, bakın size haber vereyim: Çin’de savaş var. Milyonlarca insan yersiz, yurtsuz, evsiz barsız kalmış, aç biilaç. Uçaklar başlarına bomba yağdırıyor. Dört bir yanda kolera salgını var. Hastalık, ölüm zavallıları kırıp geçiriyor. Kadınlar, çocuklar akla gelmez, inanılmaz eza, cefa çekiyorlar. “Ekmek, ekmek!” diye bağıyorlar. İmdatlarına koşacak kimse yok.

Paul Venner ciddi ciddi dinliyordu. Aynı halle sordu:

-Siz de onlara koltuğunuzun altından çıkardığınız bir somun ekmeği İncil’den yırtılmış bir yaprağın içine sararak vereceksiniz öyle mi?

Mary Murray, hafifçe boynunu bükerek kabul etti:

-Evet. Yalnız bu ekmeği onlara Tanrının gönderdiğini göstermek için.

Paul Venner acı gülümsedi:

-Bombaları da Tanrı yollamıyor mu?

-Hayır, Tanrı’yı unutan insanlar yolluyor bombaları!

-Öyleyse, siz de Tanrı’yı tanıtmak için dağıttığınız beyannameleri niçin bunlara göndermiyorsunuz?” (1972)

Komutanlık yapısı, ...havaya uçtu... Yangınla birkaç gün savaştıktan sonra Almanlar bu işten caydılar. Bu cehennem ateşinden geri çekilip uzaktan alevleri gözlemekle yetindiler. Tümüyle boşalan Kreşçatik yanmasını sürdürdü. Damlar ya da duvarlar müthiş bir gürültü kopararak şuraya buraya devriliyor ve göğşe taze kor ve meşale bulutları fırlatıyordu. Kent duman kokusuyla dolmuştu; geceleri kırmızı bir parıltıyla aydınlanıyordu Kiev: Dediklerine göre parıltı yüzlerce mil öteden görülüyormuş. Patlamalar 28 eylüle dek bir türlü yatışmadı. Yangının yüreği 2 hafta süreyle kaynadı ve bu süre içinde topçuların kordonları hiç kıpırdamadı... Bana sorarsanız Kreşçatik'in dinamitlenmesiyle yakılması savaş tarihine acı ve kahraman bir sayfa olarak geçirilmelidir. Kreşçatik'in Kiev için ne denli önemli olduğunu hatırlayın hele bir! Onun yok edilmesi, Sadovaya caddesiyle birlikte Moskova'nın göbeğinin; ya da çevresindeki her yerle birlikte Leningrad'daki Nevski Manzaraları'nın; veya diyelim Grande Boulevards'a değin Paris'in yüreğinin yerle bir edilmesiyle karşılaştırılabilir... Avrupa'da hiçbir başkent Kiev'in yaptığı gibi karşılamamıştır Hitlercileri. Kent uzun boylu korunamadığından terk edilmişti; artık düşmanın emrinde sayılırdı; ama düşmanın burnunun dibinde, kendi kendini, kül olana dek yaktı ve adamlarından birçoğunu mezara götürdü. Kente, Batı Avrupa başkentlerine girmeye alışık oldukları gibi bayram hazırlıkları yaparak ve sevinçle girmişlerdi. Oysa buna karşılık, öyle bir darbe yemişlerdi ki toprak ayaklarının dibinde yanmıştı." (1969: 71-75)

Savaşın ve işgallerin acımasızlığının insanlar kadar kentleri de nasıl tahrip ettiği böylece değerlendirilmektedir.

3. Gösteri ve Yürüyüşler

"Günümüz kentli toplumunun siyasal davranışları izlendiğinde, kimi tavırların kentsel olgular üzerinden sergilenmeye başlandığı gözlenmektedir. Tam da insanların politikaya karşı ilgisizleştikleri dönemde, yerel seçimleri dahi pek de heyecanlı izlemeyen kentlilerin, nasıl olup da kentsel düzenlemelere müdahil olmaya niyetlendikleri sorusu, aslında gerçekten çelişik bir duruma işaret ediyor gibidir. Ancak küresel akımlar karşısında temsili demokrasinin öznesi olan devletin gerilemesi ve böylece çok önemli bir üst kimlik olan vatandaşlığın kültürel içeriğinin fazla irdelenmesi süreci izlendiğinde; kentleri üzerinden ağ toplumuna katılan bireylerin, giderek cemaatleşmeleri ve yerel bağları üzerinden yeni bir kültürel kimlik kurmaya çabalamaları anlaşılabilirlik kazanmaktadır.

Diğer yandan tarih boyunca kentin, insanın özgürleşimine ve örgütlenme kapasitesine olan katkısı düşünöldüğünde, bugünün metropolünün aynı işlevi yüklenmesi olanaklı görünmemektedir. Yönetilebilirlik ölçeğini aşan, kırı eteklerine toplayan ve mekansal olarak da homojenitesini yitirerek dönüşen kent kavramı daha metropol bir yapı sergilerken, doğal olarak kentlilik kavramının da yeniden tanımlanmasını dayatmaktadır” (Tunđer, Kaya ve Yılmaz, 2016).

Marquez, Kolombiya’nın başkenti Bogota’da 7 Şubat 1948’de düzenlenen “sessizlik yürüyüşü”nü anı kitabına dahil ederken, “hayatında ilk kez bir politik harekete katıldığını; ölkedeki resmi şiddetin sayısız kurbanları için düzenlenen anma töreninde; koyu yas tutan altmış binden fazla kadın ve erkeğin partinin kırmızı bayrakları ve liberal yası temsil eden siyah bayraklarla sokaklara dököldüklerini; her şeyi bastıran tek bir çığlık olarak, kesif bir sessizlik” bulunduğunu belirtir. Yazara göre, “Kolombiya’da yapılmış tüm yürüyüşlerin en duygusalı” olan “sessizlik yürüyüşü”ne karşı; ölkenin nasıl bir ruh hali içinde olduğunun en karanlık göstergesi”nin, aynı günlerde bir boğa güreşisi esnasında, “boğanın uysallığına ve boğa güreşçisinin bir türlü boğayı öldürememesine sinirlenen izleyicilerin arenayı işgal edince kendini belli ettiğini; kızgın kalabalığın boğayı canlı canlı parçaladığını” aktarır (2014: 332, 333).

Öte yandan kentlerin büyümesi ve küresel ilişkilerin sinir uçları halini almaları ile kentsel siyasetin ana politika kurucu rolü büyümekte; bu da kentlilerin gösteri ve muhalefet mekanı olarak kentsel alanları kullanmaları ile sonuçlanmaktadır. Bugün yerele sıkışan siyaset, kentsel mekanlar da “kentsel hareketler”in beşiğ işlevini üstlenmektedir. Coelho’nun roman kahramanı, kentin merkezinde, “gölün çevresinde gezinirken gösteri yapan göçmenlere” rastlar. “Yanında küçük bir köpekle dolaşan bir kadın ona, bunların Kürtler olduğunu söyler” Maria, onlar hakkında bir fikre sahip değildir ve bir internet cafeye girerek, “Kürtlerin Ortadoğu’da yaşadığını” öğrenir. Çok sonra “geçmek bilmez bir süre trafikte takılı kalır; ta ki göçmenler (gene mi göçmenler!) protesto gösterilerini bitirip arabalar normal hareket edebilene kadar.” (2004: 60, 211) Ama “kentsel hareketler” sadece toplanma, yürüme ve slogan atmaktan ibaret kalmaz bazen.

H. Kent ve Çevre

1. Kentin Doğal Çevresi

Kentleşmenin yarattığı çevre tahribi de edebiyattaki yerini alır elbette. Ama buna ek olarak, kentsel yapılı çevre kimi zaman, kırın “vahşi/doğal” çevresine göre daha güvenli bir yer olarak ele alınır.

Shaw’a göre, kent doğanın egemenliğinden insanın egemenliğine geçişinin güvenli simgesidir; kır ise korkutur: “Köyle ilgili hususlarda kuruntularım çoktur. Bilek burkan eğri büğrü yollar, tozlu çitler, içlerinden köpek leşleri, kenarlarından hayırsız otlar, üzerlerinden zehirli sinek bulutları eksik olmayan hendekler, bir şeye işkence yapmakta olan çocuk kümeleri, asık suratlı, ağır işten beli çökmüş, vaktinden önce ihtiyarlamış rençberler, yabani yüzlü adamlar, korkunç kokular yayan gübre yığınları, hanları, mezarlıkları birbirine bağlayan kilometre taşlarından zincirler... Uzaktaki bir telgraf direği ya da işaret direği bana kurtarıcı trenin yakında bulunduğunu anlatıncaya kadar, bütün bu saydıklarımın yanından büyük bir sıkıntı duyarak geçerim ben. Köy yolundan demiryoluna kadarki uzaklığı aşmak demek, doğanın insanoğlu üzerindeki egemenliğinin hayvanlaştırıcı uyusukluğundan, insanoğlunun doğa üzerindeki egemenliğinin düzen ve uyanıklığına kadarki beş yüzyılı bir sıçrayışta aşmak demektir.” der. (1992: 311)

Sartre da kentleri doğadan korunacak bir “sığınak” olarak görmektedir: “Kentlerden korkarım hep. Ama onların dışına da çıkmamalıyız. Kentlerden uzaklaşmaya kalkarsak bitki örtüsüne rastlarız. Bitki örtüsü kilometrelerce yayıldı kentlere doğru. Bekliyor. Kent ölünce bitki örtüsü kuşatacak onu, taşlara tırmanacak, taşlara sarılacak, onları sıkıp yarıklarından sokulacak, uzun kısıkaçlarıyla çatlatacak onları, oyukları tıkayacak ve her yerden yeşil ayaklarını sallayacaklar. Kentler yaşadıkça kentlerde kalmak gerek.” diyerek Shaw’ın görüşünü paylaşmakta ve onun kırsal insana karşı duyduğu korkuyu, kırsal doğaya karşı korkuyla katmerlendirmektedir. (1965: 249)

Geleceğin tehlikesi olan doğal kaynakların azalması sorununa hiciv yoluyla yaklaşan bir üstad olan Wieland ise “Abdera” diye adlandırdığı kentte yaşanan yönetim sorunlarını anlatırken, kente yaptırdıkları güzel bir havuzdan bahseder. Büyük masraflar ve özenli bir çalışmadan sonra hazırlanan havuzda, “plana göre, çeşmenin etrafında heykeller yer alacak, deniz tanrısı sağında solunda deniz perileri, tritonlar ve yunuslar olduğu halde, dört deniz atının çektiği bir arabanın üzerinde görülecek, deniz atlarıyla yunusların burunlarından da sular fışkıracaktır. Fakat her şey bitip tamamlandığında görülür ki, Abdera’da bir tek yunusun burnunu ıslatacak kadar bile su mevcut değildir; fiskiyeler açıldığında da öyle oldu ki, sanki bütün deniz atları ve

yunuslar nezleydi. Daha fazla alay konusu olmamak için Abderalılar heykelleri kaldırıp Neptun mabedine taşıdılar” diyerek su kıtlığı sorununa dikkat çeker. (1992: 20) Bugün pek çok kentte büyüklü küçüklü havuzları gezerken Abderalıları anmak ve sorunu tebessümle karşılamak kaçınılmaz hale gelmiştir.

Zola da bize bir madenci mahallesini tarif ederek, sanayileşmenin yarattığı “fabrika kentleri”nin çevre sorunlarına çevirir aynasını: “gökyüzü toprak rengindeydi; duvardan yeşilimtrak yapışkan bir su sızılmaktaydı; yollar çamur içindeydi. Kömür çıkan yerlerde görülen, suda eritilmiş is gibi kara bir çamurdu bu... Marchiennes’e doğru yol, makine yağı sürülmüş bir şerit gibi dümdüz uzayıp gidiyordu... Böylece fabrika şehirlerini birbirine bağlayan bu yollar, kuzeyi bir işçi bölgesi haline getirmişti. Yol kenarlarında da tuğladan küçük evler sıralanmıştı. Bu evler, manzara şenlensin diye herhalde, sarıya, maviye badana edilmişti; içlerinde siyah olanlar da vardı. Bu evin sahibi sonunda alacağı rengi, şimdiden vurmaya uygun görmüştü herhalde. Tek tük iki katlı evler de görülüyordu. Bunlarda fabrika şefleri oturuyordu. Tuğladan yapılmış bir kilise, dörtköşe çan kulesiyle yeni model bir yüksek fırını andırmaktaydı. Sonra şeker, halat, un fabrikaları arasında balozlar, kahveler, birahaneler görülüyordu. Bunların sayısı o kadar çoktu ki, bir eve karşılık beşyüz kadar meyhane vardı.” (1968: 71)

Çevreyi tahrip eden politikalara karşı direnç olgusunu roman kahramanına hayat felsefesi olarak biçen bir diğer edebiyatçı Auster’dir. Amerikalı yazar, romanının kahramanı olan yazarın “Thoreau’yu kendine örnek aldığını ve eğer ‘Haksız Yönetime Karşı’yı okumamış olsaydı, seçtiği yolu yeğlemeyacağını” vurgular⁸. Bununla kalmaz, yazarı Thoreau hakkında yazdığı kitabı, son buluşmalarında sevgilisine armağan olarak verir ve New York’a dönmek üzere trene binmeden önce paketi açmamasını söyler. “Emma paketi açınca, Channing’in Thoreau hakkında yazdığı kitap, bir de yaşlı yazarın, arkadaşının ölümünden beri sakladığı yadigar çıkar: Thoreau’nun cep pusulası. Bu, Sachs’ın büyük duyarlılıkla işlediği çok güzel bir sahnedir ve kitabın öteki bölümlerinden çeşitli görünümde ortaya çıkacak olan bir temel düşünceyi okuyucunun kafasına kazır. Ayrıca söylenmemekle birlikte, bu mesaj çok belirgindir. Amerika yolunu yitirdi. Pusulaya bakarak yolumuzu bulabilecek

⁸Siyasal katılımda iktidar ilişkilerinin oluşumuna eleştirel bir bakış açısıyla iktidarın nüfuz edemeyeceği şiddet dışı bir pratik varoluş alanını işaret eden Thoreau, bunun adını: “yönetime boyun eymeyiş”, “kişinin boyun eymeziği” veya yaygın tabiriyle “sivil itaatsizlik” koymuştur. Bu düşüncede kentsel merkezin alanını aşip doğaya dönebilmek özgürleştirici bir yönelim olarak olumlanmaktadır. (Thoreau ve Gandhi, 1997)

tek kişi Thoreau idi ve artık o öldüğüne göre, bir daha özümüzü bulma umudu da yoktu” (2010: 40, 54, 55)

Yukarıdaki etkileyici alıntılarda kentin doğal çevresinin bozulmasıyla oluşan yapay çevrenin kentli için daha güvenli bir alan yaratıp yaratmadığı tartışmasına edebiyatın da yoğun şekilde katkı verdiği görülmektedir.

2. Kentte Yapılı Çevre

İnsanoğlu kenti kurarken, doğayı mutlaka değiştirir. Doğanın “verili” koşullarının değiştirilmesi, “öngörülemez, ani patlamaları” (fırtına, sel, deprem vb)’nin bastırılması, insani gücün “egemenliği” olgusu ile ilişkilidir. Nobelli bir diğer yazar olan Asturias bu “insani” duyguyu şöyle aktarır: “Geceli gündüzlü bir çalışmadan sonra bu sağlam ve şen halk yığını, hareketsiz, dağınık bir halde kendini koyuvermişti. Kimilerin üzerinde oturduğu, kimilerinin de uzandığı bu toprak, tamamiyle onların egemenliği altındaydı. İnsanın iradesi kendini zorla kabul ettirmişti. Kollar makinalarla birlikte toprağı başkalaştırmıştı. Demir yollarını döşemek için ırmakların akışı değiştirilmiş, çukur yerler yükseltilmiş, tepeler yarılmış, köprüler yapılmış, ya da toprak doldurulmuştu” (1993: 17).

Özetle kentsel mekanın şekillenmesi, doğaya insanın müdahalesidir ve bu müdahale ile insan kendi refahı için doğanın özgün düzenini bozmaktan kaçınmamaktadır. Böylece oluşan yapılı çevre doğal olmaktan çok insani bir kültürel üründür.

I. Kent ve Ekonomi

Öte yandan kuşkusuz kent, başlıbaşına bir ekonomik aktördür. Kentin “mekan” olarak değeri, onun Weber’in tanımıyla bizzatı bir “şirket” olmasından ileri gelir (Weber, 2010: 122-123). Woolf romanında, kentin bu boyutunun mütevazi bir parçasını bizimle paylaşmakta ve kent platformunun ekonomik işlevini bir “atölye” gibi olmasıyla tanımlamaktadır: “Her zamanki haşin sesli adamlar, el arabalarında bitkiler, sokaklarda bir aşığı, bir yukarı geziniyorlardı. Kimisi şarkı söylüyor, kimisi de bağırıyordu. Londra bir atölyeyi andırıyordu. Bu düz fonun üzerinde hepimiz desenler çizmek üzere ileri geri itilip duruyorduk” (2014: 31).

“Sanayi kapitalizminin kamusal alan üzerinde ikinci bir etkisi daha vardır. Kapitalizm özel yaşamın doğasını değiştirmiş; yani kamusal alanın karşısında duran alanı etkilemiştir. Bu ikinci etkinin belirtileri şehir ticaretinde, mağazaların meydan okuduğu küçük dükkan ve marketlerde oluşan

değişimlerde de saptanabilir.” (Sennet, 1996: 190) Bu değişim kapitalizmin geçirdiği dönüşümde, satış mekan ve yöntemleri ile kişilikler dünyasında yarattığı etkileri de apaçık sergiler.⁹ Zola bizi Londra’dan Paris’e taşımakta ve kentte bir anda onbinlerce müşterinin alışveriş yaptığı, bir mahalleyi kaplayan, her şey satan, büyük giyim mağazası karşısında eski tarzdaki sade ve şatafatsız ticarete devam etmeye çalışan bir mağazanın durumunu, üstelik kadın gözüyle verdiği çarpıcı romanında (1971) bu dönüşüm sürecini ele almaktadır.

J. Kentsel Siyaset

Lefebvre’in de değindiği kentin ekonomik işlevinden daha baskın yönü, siyasi işlevleridir (Harvey, 2006: 276-281) Ancak kentin ekonomik işlevinin öne çıkmasıyla kır-kent ayırımı da belirginleşmeye başlar ve ticaret kenti ve sanayi kenti aşamalarına yerini bırakır.

Çağdaş dünyada kentsel siyaset bir yandan kentli toplumun büyük kesimini eskiden olduğu gibi heyecanlandırmamaktadır; öte yandan yönetimi ele geçiren siyasetçiler ise bu heyecanlarını, uzun süreler yönetimde kalmak için çabalayarak göstermektedirler. Camus, bu çelişik durumun her iki tarafını ironiyle şöyle tarif eder: “Mersault’un belediye başkanını tanımaya zamanı olmuştu. 10 yıldan beri (kendi söyleyişiyle) ‘belediyenin yazgısına yön veriyordu’ ve bu süreklilik onda kendisini Napoleon Bonaparte sanma eğilimi doğuruyordu. Zengin bağcı olan başkan kendisine Grek üslubu bir ev yaptırmıştı. Onu Mersault’ya göstermişti. Bir zemin katla onun üstündeki bir kattan oluşuyordu. Ama hiçbir özveriden kaçınmayan belediye başkanı, ona bir asansör de ekletmişti... O günden sonra Mersault, belediye başkanına derin bir hayranlık duydu. Bernard ile birlikte onu, onca yaraştığı görevde tutmak için bütün güçlerini harcıyorlardı” (2009: 135)

Görüldüğü gibi kentsel siyaset erkine sahip olanların yozlaşmaları ve iktidar zehirlenmesi yaşamaları yanı sıra bu gücü haksız zenginlik için de kullandıkları örneklenmektedir. Dahası halk da bu gücün yoz uygulamalarını kendilerince haklılaştırmakta ve böylece suistimal süregelenleşmektedir.

⁹ Zola, Paris’de bir anda onbinlerce müşterinin alışveriş yaptığı, bir mahalleyi kaplayan, her şey satan, büyük giyim mağazası karşısında eski tarzdaki sade ve şatafatsız ticarete devam etmeye çalışan bir mağazanın durumunu, üstelik kadın gözüyle verdiği çarpıcı romanında bu konuyu ele almaktadır: Emile Zola, **Kadınların Saadeti**, Çev.İnci Tokgöz, Akba Yay., 1971, İst. Bizim edebiyatımızda da İmparator daha farklı unsurlar da içermekle birlikte aynı çerçevede okunabilir: Erol Toy, **İmparator**, May Yay., 20.Bas., 1974, İst.

Sonuç

Bu çalışmada, dünya edebiyatının en büyük bazı romanlarında “kente dair” en temel anlatılar taranmıştır. Hızla gelişmekte olan bir bilim dalı olarak kentbilim, hiç kuşkusuz sanatsal unsurları da barındıran çok disiplinli bir bakış açısı gerektirir. İnsanın temel yaşam alanı haline gelmiş olan kentin, mimarisinden, iklim vb coğrafi koşullarına; siyasi bir yönetim birimi olarak hakim ekonomik işlevine kadar pek çok yönüyle ele alınması ve gelecek öngörülerini çerçevesinde politika üretimi sağlanması önemlidir.

Edebiyat, dünyayı ve toplumu estetize etme temeline dayansa da geleceğe taşıyan en kalıcı tanıklık belgeleri olarak, bazen en soğuk tarih metinlerinden daha net ve keskin yargılar sunmaktadır. Bilim ve sanat ilişkisinin bağı, hem yöneticiler hem eğitimciler hem de geleceğin politika üreticileri olacak olan gençler için önemlidir. Bu bağ dünyaya bakışa sadece olumsuzluk katmaz, ayrıca bakışı netleştirecek bir duyarlık ekler. Özellikle çevre sorunları bağlamında en çatışmalı unsur olan kent yapılaşması düşünüldüğünde, bu duyarlık gelecek kuşaklar için de anlam ifade eden bir boyut kazanır.

Kent yönetiminde sanatsal duyarlığın önemi, doğrudan sanatsal etkinliklerde daha da artmakta; kentlinin kuruyan algı dünyasına sanatın tüm alanlarının taşıyacağı can suyu, daha geniş bakış açısı ve daha duyarlı ve mutlu bir toplumun harcı işlevi yüklenmektedir. Özellikle son dönem tüketim toplumunda, bireysel sağlık ve mutluluk arayışlarına boğulmuş gibi görünen çağdaş insana, mutluluk olgusunun toplumsallıkla mümkün olduğunun yeniden hatırlatılması bakımından, bir toplumsallık mekanı olması gereken kentin kamusal alanlarının da bu işleve göre düzenlenmesi ve canlandırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞULLARI, M.A., L. KÖKER, (1991), *Tanrı Devletinden Kral Devlete*, Ankara: İmge Kitabevi.
- ALATLI, A. (2003), *Kadere Karşı Koy Aş*, 5. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.
- ALATLI, A. (2004), *Aydınlanma Değil Merhamet (Gogol'un İzinde 1. Kitap)*, 5. Basım, İstanbul: Everest Yayınları.
- ALATLI, A. (Der.) (2010), *Batıya Yön Veren Metinler Cilt 1 Kökler Orta Çağlar (Æ – 1350)*, Nevşehir: Kapadokya Meslek Yüksekokulu.

- ASTURIAS, M.A. (1993), *Kasırđa*, ev. Leyla Grsel, İstanbul: Cem Yayınevi.
- AUSTER, P. (2010), *Leviathan*, ev. Seçkin Selvi, İstanbul: Can Yayınları.
- AUSTER, P.(2011), *New York çlemesi Cam Kent, Hayaletler, Kilitli Oda*, ev. İlknur Özdemir, İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- AYVERDİ, S. (2014), *Ateş Ağacı*, 7. Baskı, İstanbul: Kubbealtı.
- BAECHLER, J. (1986). *Kapitalizmin Kökenleri*. ev. M.Ali Kılıçbay, Ankara: Savaş.
- BARBERY, M. (2011), *Kirpinin Zarafeti*, ev. Işık Ergüden, 4. Basım, İstanbul: Turkuvaz Kitap.
- BARTHES, R. (1998), *Roland Barthes*, ev. Sema Rifat, İstanbul: YKY.
- BATUR, E. (1993), *Yazının Ucu*, İstanbul: YKY.
- BAUDRILLIARD, J. (2011), *aresiz Stratejiler*, ev. Oğuz Adanır, İkinci Basım, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- BAUMAN, Z.(1998), *Postmodern Etik*, ev.Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı Yayın.
- BAUMAN, Z. (2010), *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?*, ev. Funda oban-İnci Katırcı, Ankara: De ki Yayın.
- BATUR, E. (1993), *Yazının Ucu*, İstanbul: YKY.
- BENJAMIN, W. (2001), *Son Bakışta Aşk (Metis Seçkileri)* Haz. Nurdan Gürbilek, çüncü Basım, İstanbul: Metis Yayın.
- BENJAMİN, W. (1995), *Pasajlar*, ev.Ahmet Cemal, İkinci Baskı, Yapı Kredi Yayınları; İstanbul.
- BERGER, J. (1984), *G*, ev:Tomris Uyar, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BERMAN, M. (2014), *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, ev. Ümit Altuğ ve Bülent Peker, 17. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BOTTON, A.D. (2011), *Felsefenin Tesellisi*, ev. Banu Tellioglu Altuğ, 11. Baskı, İstanbul: Sel Yayın.
- BOOKCHIN, M. (1994), *Özgürlüğün Ekolojisi, (Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözölüşü)*, ev.Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BOOKCHIN, M. (1999a), *Kentsiz Kentleşme*, ev. Burak Özyalçın, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BOOKCHIN, M. (1999b), *Toplumunu Yeniden Kurmak*, ev. Kaya Şahin, İstanbul: Metis Yayın.
- BOLL, H. (1967), *Cüce İle Bebek*, ev. Kamuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi.
- BOLL, H. (1999), *Ve O Hiçbir Şey Söylemedi*, ev.Behçet Necatigil, 2.Basım, İstanbul: Can Yayın.

- BRIZON, P. (1977), *Emeğin ve Emekçilerin Tarihi*, Çev. Cemal Süreya, Ankara : Onur Yayınları.
- BUSCAGLIA, L. (1997), *Boğanın Yolunda*, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- CAMUS, A. (1998), *Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar*, Çev. Selahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, 11. Baskı, İstanbul: Say Yayınları.
- CAMUS, A. (2009), *Mutlu Ölüm*, Çev. Ramis Dara, 6. Basım, İstanbul: Can Yayınları.
- CAMUS, A. (2010), *Yabancı*, Çev. Vedat Günyol, 33. Basım, İstanbul: Can Yayınları.
- CHOMSKY, N. (2002), *Dil ve Zihin*, Çev. Ahmet Kocaman, 2. Baskı, Ankara: Ayraç Yayınları.
- COELHO, P. (2004), *Onbirdakika*, Çev. Saadet Özen, İstanbul: Can Yayın.
- CRONIN, A.J. (1972), *Sabah Yıldızı*, Çev. Vahdet Gültekin, 4. Baskı, Şaheser Romanlar, İstanbul: Güven Yayın.
- DICKENS, C. (2005), *İki Şehrin Hikayesi*, Çev.Mehmet Gökhan Topçu, AntikDünya Klasikleri, İstanbul.
- DRUCKER P. (2010), *Technology, Management And Society*, Boston, Massachusetts: Harward Business Press.
- FISKE, J. (2014), *İletişim Çalışmalarına Giriş*, Çev. Süleyman İrvan, Üçüncü Basım, Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- GARDELS, Nathan (Ed.), (1999), *Yüzyılın Sonu*, 2.Basım, İstanbul: İş Bankası Yayın.
- HABERMAS, J. (1997), *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, Çev.Tanıl Bora-Mithat Sancar, İstanbul: İletişim Yayın.
- HARVEY, D. (2006), *Sosyal Adalet ve Şehir*, Çev.Mehmet Moralı, 2. Basım, İstanbul: Metis Yayın.
- HOBBSAWM, E. (1996), *Kısa 20. Yüzyıl (1914-1991 Aşırılıklar Çağı)*, Çev.Yavuz Alogan, İstanbul: Sarmal Yayın.
- HORKHEIMER, M. (1986), *Akıl Tutulması*, Çev. Orhan Koçak, İstanbul: Metis Yayınları.
- HUGO, V. (1994), *Doksanüç İhtilali*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- HUGO, V. (1997), "Kentın Felsefesi", *Cogito Kent ve Kültürü*, Üçüncü Basım, S.8, (Yaz 1996), İstanbul.

- HUYSSSEN, A. (2000), "Postmodernin Haritasını Yapmak", *Modernite Versus Postmodernite*, Der.Mehmet Küçük, Çev. Mehmet Küçük, 3. Baskı, Ankara: Vadi Yayın.
- İLHAN, A. (2002), *Hangi Edebiyat*, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- ISTRATI, P. (2001), *Nerrantsula (Sokak Kızı)*, Çev.Faruk Ersöz, 155, İstanbul: Cumhuriyet Dünya Klasikleri.
- ISTRATI, P. (2005), *Akdeniz*, Çev. Tahsin Yalım, İstanbul: Devın Yayınları.
- ISTRATI, P. (2014), *Baragan'ın Dikenleri*, Çev. Bertan Onaran, 2. Basım, İstanbul: İş Yayınları.
- KIRSCHNER, J. (2000), *Egoist Olma Sanatı*, Çev. Semra Günay, Aydın Arıtan, İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- KILIÇBAY, M.A. (1996), *Felsefesiz Sanat Oyunsuz Tarih*, Ankara: İmge Kitabevi.
- KOSINSKI, J. (1971), *Adımlar*, Çev.Hasan Aslan, İstanbul: e Yayınları.
- KOSINSKI, J. (1974), *Bir Yerde*, Çev. Aydil Balta, 2. Baskı, İstanbul: E yayınları.
- KUZNETZOV, A. (1969), *Babi Yar*, Çev. Can Porsemay, İstanbul: Canpo Yayın.
- LABORIT, H. (1990), *İnsan ve Kent*, Çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınları.
- LAWRENCE, D.H. (1985), *Lady Chatterley'in Sevgilisi*, Çev.Akşit Göktürk, İstanbul: Can Yayınları.
- LLOSA, M.V. (1984), *Kent ve Köpekler*, Çev.Sena Volkan, İstanbul: Alan Yayınları.
- KEJANLIOĞLU, B. (1995), "Kamusal Alan, Televizyon ve Siyaset Meydanı", *Birikim*, Şubat, S.70.
- KUBAN, D. (1998), *İstanbul Yazuları (Kent ve Mimarlık Üzerine)*, İstanbul: Yapı End. Mrk. Yayın.
- LUKACS, J. (1994), *Modern Çağın Sonu*, Çev.Mehmet Harmancı, 2.Basım, İstanbul: Sabah Kitapları.
- MAALOUF, A. (1998), *Afrikalı Leo*, Çev.Sevim Raşa, 11.Basım, İstanbul: YKY.
- MALRAUX, A. (1994), *İnsanlık Durumu*, Çev. Alev Er, 4. Basım, İstanbul: Oda Yayınları.
- MANN, T. (1969), *Buddenbrook Ailesi I. Cilt*, Çev. Burhan Arpad, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- MANN, T. (1970), *Buddenbrook Ailesi II. Cilt*, Çev. Burhan Arpad, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- MARQUEZ, G.G. (2014), *Anlatmak İçin Yaşamak*, Çev: Pınar Savaş, 9. Basım, İstanbul: Can Yayınevi.

- MESSADIE, G. (2001), *Sokrates'in Karısı*, Çev. Gülseren Devrim, 3. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap.
- MESTROVIC, S. (2000), "Modernitenin İlk Sosyologları: Simmel ve Durkheim", *Modernite Versus Postmodernite*, Der.Mehmet Küçük, Çev. Mehmet Küçük, 3. Baskı, Ankara: Vadi Yayın.
- MINC, A. (2003), *Yeni Ortaçağ*, Çev. M.Ali Ağaoğulları, Ankara: İmge Kitabevi.
- MUTLU, A. (2003), "Antik Çağdan Günümüze- Şiir ve Kadın", *I.Antakya Edebiyat Günleri (18-20 Nisan 2003)*, Haz. Mehmet Karasu, Ahmet Akseven, Antakya Belediyesi Edebiyatçılar Derneği, ss.132-156, Ankara.
- NIETZSCHE, F. (2012), *Alacakaranlık*, Çev. Zeynep Doğruer, Balıkesir: Altınpost Yayınları.
- NOTHOMB, A. (2007), *Açlığın Biyografisi (Sıradışı Bir Hayat ve Bir İnsanın Gelişimi)*, Çev. Nihat Önoğlu, İstanbul: Doğan Kitap.
- ORTAYLI, İ. (2006), *Kırk Ambar Sohbetleri*, Ankara: Aşina Kitaplar.
- ÖZKÖK, E. (1987), *Elveda Başkaldırı*, İstanbul: Afa Yayın.
- PAMUK, O. (2013), *İstanbul (Hatıralar ve Şehirler)*, 11.baskı, İstanbul: YKY.
- PIRENNE, H. (1982), *Ortaçağ Kentleri (Kökenleri ve Ticaretin Canlanması)*, Dost Kitabevi, Ekonomi/Tarih Araştırmaları Dizisi.2, Ankara.
- POPPER, K. (2001), *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, Çev. İlknur Aka, İstanbul: YKY.
- PRATOLINI, V. (1972), *Mahalle*, Çev. Süleyman Z. Nebioğlu, İstanbul: e Yayınları.
- PROUST, M. (2001a), *Kayıp Zamanın İzinde (Swanların Tarafı)*, Çev. Roza Hakmen, İstanbul: YKY.
- PROUST, M. (2001b), *Kayıp Zamanın İzinde (Yakalanan Zaman)*, Çev. Roza Hakmen, İstanbul: YKY.
- PROUST, M. (2001c), *Kayıp Zamanın İzinde (Mahpus)*, Çev. Roza Hakmen, İstanbul: YKY.
- SARTRE, J.P. (1965), *Bekleyiş*, Çev. Nazan-Haluk Dedehayır, 6. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar.
- SENNETT, R. (1996), *Kamusal İnsanın Çöküşü*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SENNETT, R. (2009), *Yeni Kapitalizmin Kültürü*, Çev. Aylin Onacak, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SHAW, B. (1992), *Kara Kız*, Çev. Mete Ergin, Sabah Nobel Dizisi, Cem Yayınları, İstanbul.

- SIMMEL, G. (2009), *Bireysellik ve Kültür*, Çeviren: Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları.
- SLUGA, H. (2002), "Ludwig Wittgenstein, Yaşamı ve Yapıtları", *Cogito 33: Wittgenstein:Sessizliğin Grameri*, Çev.Sevinç Altınçekiç, ss.11-38, İstanbul: YKY.
- SOMBART, W. (1998), *Aşk, Lüks ve Kapitalizm (Modern Dünyanın Savurganlığın Ruhundan Doğması Üzerine)*, Çev. Necati Aça, Ankara: Bilim ve Sanat Yayın.
- STENDHAL, (1968), *Kırmızı ve Siyah*, Çev.Cevdet Perin, 5.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ŞAFAK, E. (2006) *Pinhan*, 6. Basım, İstanbul: Metis.
- ŞAYLAN, G. (1998), *Çağdaş Düşünce Akımları-Postmodernizm*, KYUP Ders Notları, Ankara:TODAİE.
- TANİLLİ, S. (2000), *İnsanlığı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor*, İstanbul: Adam Yayın.
- TANPINAR, A.H. (2011), *Beş Şehir*, 28. Baskı, İstanbul: Dergah Yayın.
- THOUREAU H.D. ve GANDHI, M.K. (1997), *Sivil itaatsizlik ve Pasif Direniş*, Çev.Hakan Arslan-Fatma Ünsal, Ankara: Vadi yayınları.
- TUNÇER, A.S. (2002), "Kentsel Mekanlarda Kamusal Alan", *TODAİE Çağdaş Yerel Yönetimler*, C.11, S.4, ss.41-72.
- TUNÇER, A.S., Kaya, H., Yılmaz, M. (2016), "Kentsel Hareketlerin Yerel Kültürel Kimlik ve Kentlilik Bilinci Boyutları", *Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Sempozyumu*, 26-27 Mayıs 2016, Bursa Kent Konseyi, Bursa, ss.337-355.
- URRY, J. (1999), *Mekanları Tüketmek*, Çev.Rahmi G. Öndül, İstanbul: Ayrıntı.
- URRY, J. (2004), "Reinterpreting Local Culture", *The City Cultures Reader*, (Eds.) Malcolm Miles and Tim Hall, Iain Borden, Second Edition, NY: Routledge.
- VİLA-MATAS, E. (2017), *Montano Hastalığı*, Çev. Seda Ersavcı, İstanbul: Jaguar Kitap.
- WALLERSTEIN, I. (2005), *21.Yy Da Siyaset*, Çev. Taylan Doğan, Ender Abadoğlu, 2.Basım, İstanbul: Aram Yayın.
- WEBER, M. (2010). *Şehir Modern Kentin Oluşumu*, Çev. Musa Ceylan, 9. Baskı, İstanbul: Yarın Yayınları.
- WIELAND, C.M. (1992), *Abderalılar*, Çev. Vural Ülkü, Dünya Edebiyatı Dizisi:1, 532, Mersin: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- WOOLF, V. (2014), *Kendine Ait Bir Oda*, Çev. Suğra Öncü, İletişim Yayınları, İstanbul.

Azize Serap TUNÇER

YALOM, I.D. (2001), *Nietzsche Ağlarken*, Çev. Aysun Babacan, İstanbul: Ayrıntı Yayın.

ZOLA, E. (1968), *Germinal*, Çev. Adnan Cemgil, İstanbul: Güven Yayınları.

ZOLA, E. (1971), *Kadınların Saadeti*, Çev. İnci Tokgöz, İstanbul: Akba Yayın.

USING SOME LITERATURE TEXT IN URBAN SCIENCE EDUCATION*

© Azize Serap TUNÇER^a

Abstract

It is natural, almost inescapable, that literature describes the "city". Cities which have become the habitat and living space of the modern person are not just background aspects in literature, but sometimes the main subject. Especially considering the parallel emergence of industrialization and urbanization along with the novel genre, interesting insights are gained from exploring the impacts of urbanization and social change through novels.

From wars to revolutions, relations of service and politics, cities are the most prominent environment in which great activism takes place. Some of the most remarkable cities of the world, have witnessed the birth of civilizations, carried the traces of them, incurred their dreams of conquest, been conquered. To outlook in general, these cities are symbolized the embodied soul of a civilization, a centre of living, in spite of any kind of confliction in it, that owned a big rhythm and energy and an indispensable chaos, that modernized, by experiencing a multi-cultural and multi-religious historical process. Settings take there meanings and functions together with the spirits and incidents to which they are related. Cultural products take their sources from the traditions, moral values and practical life of the society. All novelists have been treating a lot of

---

* This paper has been presented orally in the 16th International Public Administration Forum (KAYFOR16) which is organised by Nuh Naci Yazgan University on February 21-23, 2019 and published as a summary.

^a Assoc. Prof., Ahi Evran University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, serap@seraptuncer.com

grand historical event which are emergence in big cities with their all kinds of works too. These cities are height of their national culture and aesthetic for them.

On the other hand the cities are phenomena that significantly shape a person's way of living and perception of life itself. The reflection of the interaction between the human being and the city he is familiar with or dwells in, can be observed in literature. With all their consciousness and sensitivity, the perspectives of the artists towards the urban, which is shaped by both the geography and literature has affected all the world literature. Furthermore literature contains not only aesthetic merit, but also a realistic and self-critical aspects; and the permanent nature of the work means it can be shared among different peoples and through different times. In this context reflection of shaping of urban identities can evaluate within the concern of social, economic and cultural changing in text of literature. Because in some of these literary works, the modern city life and city culture, accompanied by the processes of industrialization and migration, is being praised, still, in most of the others it is seriously criticized.

In the article, the concept of 'the city' will be analysed from a crosscultural point of view; we will compare and contrast the way how the world novelist treat the concept of 'the city' in their works. Actually the field of urban science, as the relatively new sub branches in the field of Social Sciences, is also one of the most dynamic fields in its category. Especially the relationship between social change and urbanization has updated the urban sciences literature in an increasing rate. The most important indication of this process is seen in the variance and uniqueness of local services and projects such as urban transformation, restoration and renovation and has had a tangible and practical effect on the daily lives of city-dwellers.

On the other hand it can be said that local politics as a means of participating in politics have become preferred over central politics when considering the global urban networks especially as the power of metropolitan cities increase. This in turn causes "Public Administration" field to gravitate towards "local" elements with respect to its "Public" side and to become defined as such. Increases in the quality, diversity and efficiency of public offerings also serve to improve the technologies and models that come about from this field, feeding back and strengthening this relationship. For this reason developing to education technics is very important.

Some observations which are evaluated by considering the effect of comparative science and art areas method on students show that while the applied method develops the students' ability to differentiate between fact and opinion, to find the irrelevant data and relevant data and to understand the lives of the people lived in the past the past and appreciate what they did, it develops the students ability to comprehend change and continuity a little.

In the light of this knowledge, it is thought that with the help of the presentation and transfer of related literature in the educational process, the students' interest and success will see a marked increase in the urban science courses.

Keywords: Public Administration, City, Urban politics, Changing society, Literature.

